

Nepriklausomybės kovos Giedraičių krašte 1918–1920 metais

Vytautas Lesčius

Vilniaus universitetas

Nepriklausomybės kovų metu jauna, vos besikurianti Lietuvos kariuomenė, savo didvyriškais žygiais sudavusi lemtingus smūgius priešams, siekusiems pavergti kraštą, įrašė šlovingų puslapių į mūsų tautos istoriją. Viena iš tokių išskirtinų savo reikšme kovų vyko netoli Vilniaus esančiame istoriškai ir strategiškai svarbiame Giedraičių krašte.

Apie šias kovas mūsų istoriografijoje jau nemažai rašyta. Vos joms pasibaigus, periodinėje spaudoje (tiek karinėje, tiek ir pasaulietinėje) pasirodė keletas tų kovų dalyvių nedidelės apimties publikacijų – atsiminimų apie vieną ar kitą tų kovų epizodą. Praėjus ilgokam laikotarpiui, gana plačiai apie kovas su lenkais mus dominančiame krašte savo atsiminimais pasidalijo kurį laiką joms vadovavęs 2-ojo pėst. pulko vadas ats. plk. Jonas Petruitis¹.

Minėtos kovos trumpai apžvelgtos ir JAV išleistoje Lietuvių enciklopedijoje².

Tačiau bene plačiausiai jos aprašytos iševijoje atsidūrusio dr. Antano Rukšos leidinyje³.

Teigiamai vertinant šį darbą, kartu tenka apgailestauti, jog jo autorius, negalėdamas pasiremti gausia archyvine medžiaga, esančia pačioje Lietuvoje, neretai, pasinaudojęs tik lenkų ir kt. šaltiniais, pernelyg pasidavė jų įtakai ir todėl jam nepavyko įsigilinti į daugelio svarbių klausimų esmę ir juos įvertinti.

Gilinantį į to meto lietuvių–lenkų kovas, taip pat ir Giedraičių krašte, susipažinta ir su kai kuriais lenkų istorikų darbais. Pažymėtina, jog daugelio tarpukario lenkų autorių publikacijų yra polemienio propagandinio pobūdžio su tendencingumu apraiškomis ir tam tikru istorinių faktų iškraipymu, visų pirma stengiantis pateisinti vykdytą lietuviškų teritorijų grobimo politiką. Jose pernelyg sureikšminti lenkų laimėjimai ir visai menkintos ir niekintos Lietuvos ginkluotosios pajėgos. Tokios tendencijos ypač ryškios B. Valigoros straipsnyje „Kaip gen. Želigovskis užėmė Vilnių“ („Mūsų žinynas“, 1921, t. 21, p. 321–356), M. Michnievič-Hetmano straipsnyje „Vilniaus kavalerijos brigados reidas Kėdainių kryptimi“ („Mūsų žinynas“, 1926, t. 10, p. 48–56) ir kt. autorių darbuose.

Minėtos tendencijos mažai pasikeitė ir kai kurių dabartinių lenkų istorikų darbuose. 2004 m. Vytauto Didžiojo universiteto leidinyje „Darbai ir dienos“ (t. 40, p. 101–107) išspausdintame Balstogės universiteto istoriko Wojciecho Sleszynski (Wojciech Sleszynski) straipsnyje „Abipus demarkacijos linijos“ pateikta daugybė realios tikrovės neatitinkančių faktų bei neobjektyvaus vertinimo atvejų, stengiantis įrodyti, jog viskas, ką lenkai tuo metu darė okupuotoje Lietuvos dalyje, buvę visais aspektais teisinga.

Čia pateikiamo skaitytojui straipsnio tikslas ir yra, remiantis gausiais archyviniais dokumentais, kurių dauguma panaudojami pirmą kartą, taip pat pe-

¹ Petruitis J. *Mūsų žygiai*, Kaunas, 1937, t. 2.

² *Lietuvių enciklopedija*, Boston, 1956, t. 7, p. 208–210.

³ Rukša A. *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės*, Cleveland, 1982, t. 3.

riodine spauda, atskirų autorių darbais, atsiminimais bei kt. šaltiniais, naudojantis analitiniu aprašomuoju metodu, apžvelgti ir įvertinti vykusias kovas minėtame krašte, parodyti abiejų kovojusių pusių (lietuvių ir lenkų) tikslus, jėgų santykį, vadovavimo joms lygį, kovų eigą bei rezultatus ir reikšmę tolesnei įvykių raidai.

Giedraičių kraštas Nepriklausomybės kovų pradžioje

Baigiantis Pirmajam pasauliniam karui, Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. paskelbtas Nepriklausomybės Aktas ir tų pačių metų lapkričio 11 d. sudarytosios pirmosios prof. A. Voldemaro vadovaujamos Vyriausybės atsisaukimas į visuomenę „Lietuvos piliečiai“ visame krašte padarė didelį išpūdį. Sparčiai ėmė kurtis parapijų bei valsčių komitetai. Buvo organizuojama milicija viešajai tvarkai saugoti ir gyventojams nuo visokių grobikų ginti⁴.

Ilgai užsitęsusio karo bei visiems nepaprastai įgriusios vokiečių okupacijos sunkumai neaplenkė ir Giedraičių krašto žmonių. Vyriausybės paskatinti, jie taip pat ėmė organizuotis ir ruoštis naujam gyvenimui.

Tačiau greit paaiškėjo, jog istoriniai Lietuvos kaimynai, visų pirma Sovietų Rusija ir Lenkija nebuvo geranoriškai nusiteikę atsikuriančios Lietuvos atžvilgiu ir brandino planus ją pavergti.

Pirmoji tiesioginė grėsmė Lietuvos egzistavimui atėjo iš Rytų. Pasinaudojusi ta aplinkybe, jog vokiečių kariuomenė, pralaimėjusi Pirmąjį pasaulinį karą, ėmė trauktis iš Lietuvos, o pastarosios Vyriausybė dar nebuvo sukūrusi savo ginkluotųjų pajėgų, Sovietų Rusijos vadovybė sukurtos savo Raudonosios armijos tris divizijas 1918 m. gruodžio 7 d. pasiuntė į Vakarus, užsibrėžusi tikslą vėl sujungti su Rusija atsiskyrusias nuo jos tautas, tarp jų ir lietuvių.

1918 m. gruodžio 10 d. užėmę Daugpilį, bolševikai po poros dienų pasiekė ir Lietuvos teritoriją. Nesutikę jokie pasipriešinimo, jie iki 1919 m. sausio mėn. pabaigos užgrobė apie du trečdalius Lietuvos žemių⁵. Bolševikų rankose atsidūrė ir Giedraičių valsčius, tuo metu administraciškai priklausęs Ukmergės apskrīčiai.

Užimtame Giedraičių valsčiuje bolševikai kūrė savo valdžią, miliciją, periminėjo savo kontrolėn dvarus, rekvizavo maistą ir pašarą Raudonajai armijai remti. Gyventojai buvo apdedami didelėmis kontribucijomis – po 10 rublių pinigais ir po 8 pūdus grūdų nuo kiekvienos dešimtinės žemės. Bolševikai savo reikalams pinigų negailėjo. Antai, valstiečiui paprašius už parduodamą arklį 1 000 rublių, jie kartais mokėdavo net 1 500 rublių. Nesumokėjęsiejį kontribucijos gyventojai buvo griežtai baudžiami. Todėl jie bolševikų labai nekontentė, nes, anksčiau vokiečių nualinti, dabar turėjo maitinti alkaną Raudonąją armiją ir kentėti nuo įvairiausių rekvizicijų⁶.

Tuo tarpu sparčiai besiorganizuojanti ir stiprėjanti jauna Lietuvos kariuomenė, atrėmusi keletą bolševikų puolimų, pamažu perėmė iniciatyvą ir 1919 m. pavasarį pradėjo stambesnius puolamuosius veiksmus. Bolševikams pradėjo nebesisekti ir tuo pačiu metu vykusiose kovose su lenkais gudų žemėse – beveik visame fronte jie buvo priversti trauktis. Lenkai pradėjo juos spausti ir Vilniaus kryptimi.

⁴ *Lietuvos aidas*, 1918, lapkr. 13.

⁵ Ališauskas K. *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920*, Chicago, 1972, t. 1, p. 79–82.

⁶ *Lietuva*, 1919, vas. 2; Čepėnas P. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*, Chicago, 1986, t. 2, p. 324–325.

Jau 1919 m. vasario mėn. viduryje Lietuvos vadovybei ir krašto gyventojams buvo žinoma, jog bolševikų užimtoje srityse vyrauja netvarka: kariai demoralizuoti, nenori kariauti, maištauja, trūksta maisto bei kitų būtiniausių reikmenų, nemaža gyventojų badauja, tarp jų siaučia įvairios ligos. Nepatenkinti tokia padėtimi, patriotiškai nusiteikę Giedraičių krašto gyventojai laukė ateinant savosios lietuvių kariuomenės, o dalis sulenkėjusiųjų, ypač dvarininkai, lenkų kariuomenės.

Lietuvos civilinė valdžia bei karinė vadovybė negalėjo likti abejinga tokiai susidariusiai padėčiai. Kilo sumanymas pamėginti iš bolševikų atsiimti Vilnių. Jau 1919 m. vasario 28 d. krašto apsaugos ministras M. Velykis įsakė karininkui K. Škirpai, dar 1918 m. pabaigoje ėjusiam Vilniaus miesto komendanto pareigas ir gerai žinančiam bendrą tuometinę padėtį mieste, parengti jo valdymo planą, išlaisvinus sostinę iš bolševikų okupacijos. To meto sąlygomis toks gana apgalvotas, konkretus ir detalus planas buvo parengtas⁷.

Kovo mėn. pradžioje krašto vadovybę pasiekė žinios apie lenkų pajėgų koncentravimą Gardino apylinkėse. Netrukus jų didelės, gerai ginkluotos kariuomenės dalys ėmė smarkiai pulti bolševikus Rytų Lietuvoje ir stumti juos iš šio krašto. Puldami bolševikus, jie savo kariuomenės kairiuoju kraštu užkliuvo už Lietuvos rytinių etninių sienų ir ėmė skverbtis į jos teritoriją Vilniaus kryptimi.

Nors lietuvių kariuomenės pajėgumas dar buvo nedidelis, Lietuvos vyriausybė, pasitarusi su kariuomenės vadovybe, nutarė pasinaudoti patogiu momentu, pulti bolševikus ir pirmiesiems atgauti sostinę Vilnių. Šiam uždaviniui įvykdyti buvo sudaryta Atskiroji brigada, kurios viršininku 1919 m. kovo 11 d. buvo paskirtas kar. S. Nastopka⁸. Pulti visu frontu lietuviai dar neturėjo pakankamai jėgų, todėl nutarta sutelkti savo pajėgas dviejose vietose ir suduoti priešui smūgį, nuo kurio jis turėtų trauktis.

Vykdamas krašto apsaugos ministro A. Merkio 1919 m. kovo 24 d. Vilniaus grupei paskelbtą slaptą įsakymą Nr. 1, pulti bolševikus buvo sudarytos dvi rinktinės: pietinė iš Alytaus įgulos ir šiaurinė iš Kauno įgulos⁹. Šios rinktinės bolševikų puolimą Vilniaus kryptimi pradėjo 1919 m. balandžio 2–3 d. Pasiekus dalinių laimėjimų Bobriškių–Žaslių–Strošiūnų baruose, minėta karinė operacija buvo nutraukta, nes trys prastai parengti lietuvių batalionai suduoti lemiamą smūgį penkiems priešo pulkams dar neįstengė¹⁰.

Tuo pasinaudojo lenkai. Inicijatyvos pulti Vilnių ėmėsi pats Lenkijos vadovas J. Pilsudskis, žiūrėdamas į Vilnių, taip pat į visą Lietuvą, kaip į savo tikrąją tėviškę. Skubėti žygiuoti į Vilnių J. Pilsudskį vertė daugiausia baimė, kad lietuviai neužbėgtų jam už akių. Sutelkę dideles pajėgas Turgelių–Paulovo–Benekainių apylinkėse, lenkų kavalerijos daliniai, bolševikų visai nepastebėti, balandžio 19 d. auštant priartėjo prie Vilniaus ir staiga užėmė geležinkelio stotį ir didesnę miesto dalį. Gavę pastiprinimą, lenkai balandžio 21 d. apie vidurdienį užėmė visą miestą¹¹.

⁷ Kar. K. Škirpos 1919 m. vasario 28 d. slaptas pareiškimas Nr. 8 krašto apsaugos ministrui, LCVA, f. 923, ap. 1, b. 149, l. 216–217.

⁸ 1919 m. įsakymai Krašto apsaugos ministerijai, LCVA, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 47.

⁹ Atskirosios brigados ir 2-ojo pėst. divizijos štabo karo dienynas (1919 03 11–1919 12 31), LCVA, f. 929, ap. 3, b. 76, l. 2–3.

¹⁰ Plačiau žr.: Lesčius V. *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920*, Vilnius, 2004, p. 80–90.

¹¹ Žilys P. Vilniaus operacijos 1919 metų balandžio–gegužės mėnesiais, *Karys*, New York, 1964, Nr. 9, p. 37.

Persekiodami bolševikus, lenkai pasiekė Maišiagalos–Giedraičių–Pabradės–Linkmenų–Ignalinos–Adučiškio–Smurgainių–Naručio ežero ribą¹². Taip lenkų karinės dalys užėmė nemažą Lietuvos teritorijos dalį ir, visiškai nederindamos karo veiksmų su Lietuvos kariuomenės veiksmis, toliau plėtė Lietuvos teritorijos užėmimą. Tarp Lenkijos ir Lietuvos valstybių susiklostė nepaprasta karo padėtis. Lietuviai teigė, kad lenkai yra okupantai, įsitvirtinę Lietuvos teritorijoje be Lietuvos vyriausybės sutikimo. Suėjęs į sąlytį su lenkų kariuomene, prasidėjo nuolatiniai lietuvių sargybų užpuldinėjimai. Santykiai su lenkais sparčiai blogėjo.

Pasikeitusiomis sąlygomis reikėjo imtis skubių ir ryžtingų veiksmų prieš bolševikus – nukreipti lietuvių turėtas kariuomenės dalis šiaurės rytų kryptimi ir neleisti bolševikams ten sustiprėti ir išgalėti. Todėl Lietuvos karinė vadovybė, įvertindama kylantį pavojų iš bolševikų užimto Rytų Lietuvos krašto, gyventojų maldaujama, garbingo šūkio „Geriau garbingai žūti, negu vergovėn patekti“ skatinama, ryžosi prieš bolševikus imtis platesnio masto karinių operacijų.

Planingai karinei operacijai vykdyti ir išplėsti pirmiausia buvo nutarta užimti Ukmergės miestą. Šį uždavinį atlikti buvo patikėta besikuriančio Krašto apsaugos ministerijos generalinio štabo viršininkui prityrusiam generolui Silvestrui Žukauskui¹³. Šis savo ruožtu minėtą operaciją atlikti pavedė kar. J. Variakojo vadovaujamam Panevėžio atskirajam batalionui, išsidėsčiusiam Kėdainiuose ir Šėtoje. Minėtas batalionas tuo metu jau buvo gerokai išaugęs ir sustiprėjęs. 1919 m. gegužės 1 d. jame buvo 35 karininkai bei karo valdininkai ir 1 314 kareivių. Dauguma jų buvo savanoriai¹⁴. Be to, batalionas turėjo kar. V. Geigos vadovaujamą 1-ąją baterijos būrį (2 patrankas). Tai jau buvo ne padriki partizanų būriai, bet gerai organizuotas karinis vienetas.

Ukmergės išvadavimo iš bolševikų operaciją suplanavo kar. Maksimas Katche, dalyvavęs Pirmajame pasauliniame kare, kur už pasižymėjimą kautynėse buvo apdovanotas carinės Rusijos armijoje labai vertintu Šv. Jurgio kryžiaus ordinu¹⁵. Planuojant minėtą operaciją, be kar. M. Katchės ir bataliono vado kar. J. Variakojo, dalyvavo lietuviams padedančio saksų savanorių 18-ojo pulko vadas mjr. V. Zeschau. Užėmus Pagirius, Panevėžio atskirasis batalionas ėmė telkti jėgas Ukmergei užimti.

Puolimas prasidėjo gegužės 3 d. švintant. Panaudojus aviaciją, bolševikus apėmė panika ir jie pradėjo skubiai evakuotis ir trauktis. Sparčiai žygiuojančios pirmyn Panevėžio bataliono voros bolševikų pasipriešinimo beveik nesutiko. Priešas šiek tiek pasipriešino tik ties Deltuva. Tačiau bolševikai priešinosi ne savo padėčiai pagerinti, o tik norėdami prailginti savo evakuacijos laiką. 14 val. Ukmergė buvo užimta. Pirmieji į Ukmergę plentu atvyko vokiečių sunkvežimiais lietuvių kuopos kariai, aplenkdami puolančias kitas dalis iš kairės ir dešinės. Ukmergėje buvo rasta daug raudonų vėliavų, likusių dar nuo Gegužės 1-osios minėjimo. Ukmergės miestas kovų metu nenukentėjo¹⁶ (žr. 1 schemą).

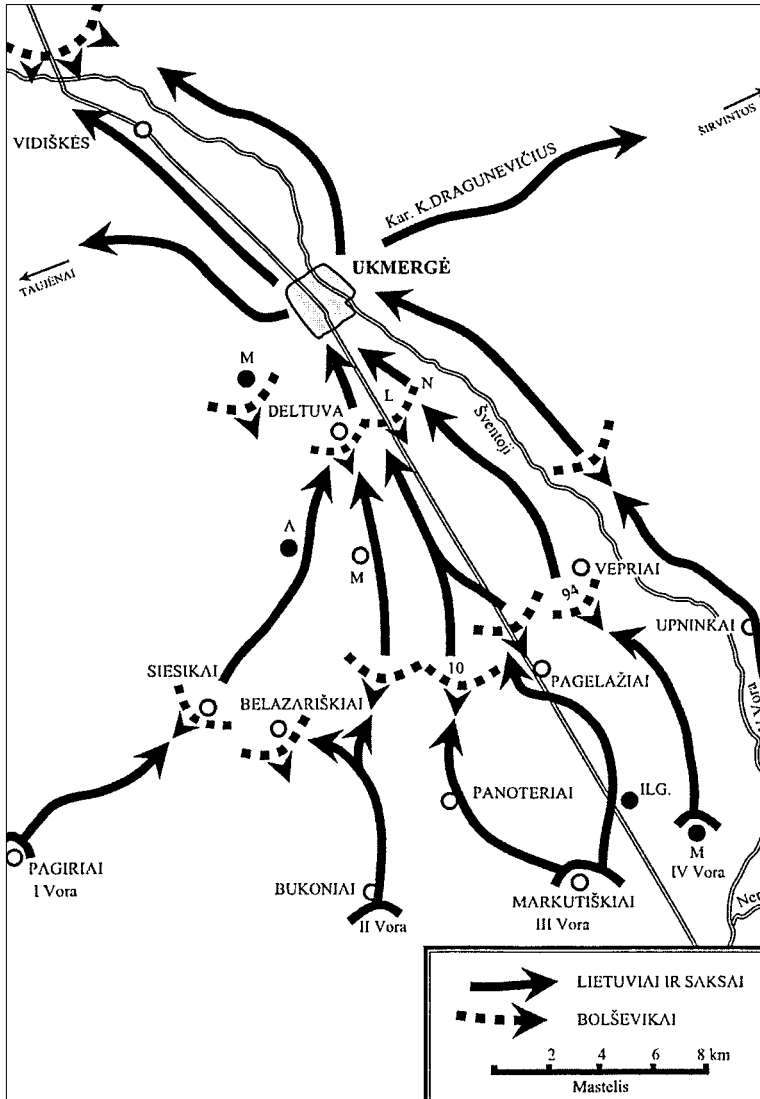
¹² *Ten pat*, p. 261.

¹³ 1919 m. įsakymai Krašto apsaugos ministerijai, LCVA, f. 384, ap. 1, b. 3, l. 79; Didingas generolo Žukausko gyvenimo kelias, *Karys*, Kaunas, 1937, Nr. 49, p. 1409–1410.

¹⁴ 4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko 1919 m. istorijos konspektas, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 103, l. 9.

¹⁵ Brėkštas, Generolui Katche mirus, *Karys*, Kaunas, 1933, Nr. 25, p. 511.

¹⁶ 4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko 1919 m. istorijos konspektas, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 103, l. 10.

1 schema. Ukmergės paėmimas 1919 m. gegužės 3 d.

Schemas braižė
Izolda Maciukaitė

Puolimo metu buvo paimta daugiau kaip 500 belaisvių, daug lengvų ginklų ir kitokio turto; taip pat išlaisvinta apie 50 lenkų karių, kurie buvo bolševikų paimti ir nelaisvę. Jie buvo perduoti lenkams¹⁷.

Užėmus Ukmergę ir joje šiek tiek apsitvarkius, Panevėžio atskirojo bataliono vadas kar. J. Variakojis 1919 m. gegužės 7 d. įsakė mokomosios kuopos vadui kar. K. Dragunevičiui su kuopa vykti į Širvintas ir ten įsteigti karo komendantūrą. Kuopa tos pat dienos pavakary pasiekė Širvintas, kur jau rado atvykusių lenkų įkurtą savąją karo komendantūrą su kareivių būriu. Lietuviai Širvintose taip pat įsteigė savąją karo komendantūrą ir laukė ateinant savanorių. Gegužės 10 d. iš vietinių gyventojų buvo sužinota, jog kitos dienos rytą bolševikai iš Giedraičių apylinkių rengiasi pulti Širvintas. Susitarus su lenkų įgulos vadu plk. Juzefovičiumi, nutarta bolševikams užbėgti už akių ir bendromis lietuvių–lenkų jėgomis pulti Giedraičių kryptimi. Nutarta, jog gegužės 11 d. 3 val. lenkų kuopa su viena

¹⁷ Ališauskas K. Ukmergės operacija, *Karys*, Brooklyn, 1965, Nr. 7, p. 198–199.

patranka pulsianti Giedraičius iš Vilniaus pusės, o lietuvių kuopa su 20 lenkų kareivių ir vienu jų karininku – iš Marciniškių ir Bekupės dvarų pusės. Pulti Giedraičius nutarta išgirdus patrankos šūvį. Pagal susitarimą lietuviai vakare išžygiavo Giedraičių kryptimi, palikę Širvintose dalį kareivių bei naujų įstojusių savanorių. Auštant kuopa pasiekė Bekupės dvarą, iš kur ir pradėjo puolimą. Iš pradžių susirėmė žvalgai, o išgirdus patrankos šūvį, smarkiai pradėjo pulti ir visa kuopa. Bolševikai, pamatę, jog yra supami, iš Bekupės ėmė netvarkingai trauktis: vieni – Molėtų, o kiti – Giedraičių link. Lietuviai, išvaikę bolševikus, nuvyko į Giedraičius, kur jau rado lenkų žvalgų.

Kautynių metu lietuviai paėmė į nelaisvę 19 bolševikų, atėmė iš priešų 1 kulkosvaidį ir 11 šautuvų. Tarp bolševikų buvo ir užmuštų bei sužeistų. Lietuviai nuostolių neturėjo.

Manoma, jog Giedraičiuose tuo metu besitraukiančių nuo Vievio bei Vilniaus bolševikų buvę apie 1 500 žmonių. Lietuvių kuopa tą pat dieną grįžo į Širvintas¹⁸.

Giedraičiai lenkų valdžioje

Lenkams užėmus Vilnių ir kitas lietuvių žemes, Lietuvos karinė padėtis pasikeitė. Atsirado naujas frontas prieš lenkus. Prasidėjo dažni susidūrimai su jais.

Nors užimamose lietuvių žemėse lenkų kariuomenė skelbėsi esanti tautų vaduotoja ir reklamavosi garbingu legionininkų vardu, tačiau iš tikrųjų jai šie idėjiniai dalykai mažai rūpėjo. Jos daugumą sudarė Vilniaus ir Suvalkų kraštu, Baltgudijos ir Lenkijos miestelėnai ir kaimiečiai, stoję kariuomenėn lenkų kunigų bei dvarininkų paraginti, nedarbo ir bado verčiami, tikėdamiesi pasipelnyti ir pan. Štai kaip tą kariuomenę apibūdino žymus lietuvių visuomenės veikėjas M. Biržiška:

„Žiaurumas, plėšikavimas, kryžiuotiškas patvirkusio ginkluočio nusistatymas beginklių atžvilgiu, tamsiausio „lenko“ pažiūra į visa, kas nelenkiška – štai savybės, kuriomis mums paprastai reišksis lenkų kariai (...) Net šviesesni (...) karininkai (...) santykiuose su mumis vis dėlto per daug nesivaržė“¹⁹.

Lenkų kariai užgroboje Lietuvos teritorijoje masiškai kratė vietos gyventojus, ėmė rekvizicijas, plėšikavo, visaip juos engė. Dažni buvo atvejai, kai gyventojui gatvėje garsiai lietuviškai prakalbėjus, jis iškart būdavo suimamas, laikomas lenkų priešų, jo namuose būdavo atliekamos kratos tariamai ieškant ginklų, atimamas ar pavagiamas vertingesnis turtas. Atimdami iš gyventojų vertingesnius daiktus, lenkai tvirtindavo, jog jie pirkti iš vokiečių, todėl būtina juos paimiti. Pasisavinę gyventojų pinigus, lenkai motyvuodavo, jog jie yra bolševikų ir pan.²⁰

Lenkai stengėsi naikinti visa tai, kas jiems atrodė nelenkiška: persekiojo lietuvių veikėjus, uždarinėjo įvairias kultūros įstaigas. Apiplėšdami mokyklas, tyčiojosi iš vaikų dėl jų vartojamos lietuvių kalbos. Ypač daug skriaudų iš lenkų patyrė Molėtų, Giedraičių ir kituose miesteliuose bei jų apylinkėse gyvenę lietuviai.

¹⁸ 4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko 1919 m. istorijos konspektas, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 103, l. 10–11.

¹⁹ *Dziennik Wileński*, 1919, bal. 30; *Nasz Kraj*, 1919, geg. 13; Biržiška M. *Dėl mūsų sostinės*, London, 1960, d. 1, p. 187.

²⁰ Lenkai Lietuvoje, *Kariškių žodis*, 1919, birž. 19.

Masiškai suiminėjant gyventojus, kalėjimai buvo prikimšti žmonių. Gegužės 17 d. tik viename Vilniaus Lukiškių kalėjime buvo uždaryti 1 338 tokie „nusikal-tėliai“²¹. O kiek buvo kankinama dar kituose kalėjimuose!

Apie lenkų elgesį tuometinis Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto pirmininkas M. Biržiška vėliau taip rašė:

*„Kratos ir suėmimai paprastai buvo įvairinami, neradus ginklo, pi-nigų ir brangenbių atėmimu, nekartą keiksminiu, buožiniu ar kumš-tiniu pagyvinimu. Retas kuris (...) lietuvis bus kratos išvengęs ir ne-daugelis negavo materialiniai nukentėti!“*²² (kalba netaisyta – V. L.).

1919 m. birželio 6 d. ties Švenčionimis įvykusiame slaptame lietuvių suvažia-vime dalyvavę Ašmenos, Giedraičių, Molėtų, Inturkės, Kaltanėnu, Smalvų ir Dūkšto atstovai pateikė daugybę pavyzdžių, kaip lenkai persekiojo lietuvius: plėšikavo, fi-ziškai kankino, kišo į kalėjimus, prievartavo moteris, du kartus per savaitę varė prievartiniams darbams į lenkų dvarus, draudė lietuviškai kalbėti ir kt. Suvažiavimo dalyviai nutarė pareikalauti iš Lietuvos vyriausybės ginklų, kad patys išvartų lenkus iš savo krašto²³.

Lenkų kariuomenės savivalės bei Vilniaus krašto žmonių persekiojimo faktus patvirtina ir lenkų šaltiniai²⁴.

Vykstant kovoms su bolševikais, dar besiorganizuojančiai ir nesustiprėjusiai Lietuvos kariuomenei atremti šį naują stiprų priešą – lenkus – buvo sunku. Lietuvos vyriausybė, kreipdamasi į Antantės valstybes, dėl minėtų lenkų veiksmų reiškė tik protestus. Ji per Paryžiaus delegaciją prašė santarvininkų paveikti lenkus, kad šie sustabdytų tolesnę invaziją ir nustatytų provizorinę demarkacijos liniją tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių.

Karo veiksams tarp Lietuvos ir Lenkijos išvengti Keturių didžiųjų taryba nutarė nutiesti tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių laikiną demarkacijos liniją, kuri Lietuvos vyriausybei buvo notifikuota 1919 m. birželio 18 d. prancūzų karinės mi-sijos pirmininko plk. ltn. C. K. Reboulis raštu. Plk. ltn. C. K. Reboulis jame pareiškė, jog ši demarkacijos linija reiškia tik laikiną lenkų karinę okupaciją militariniais ir policiniais tikslais ir jokių būdu neturi pakenkti ateities politiniams sprendimams²⁵ (žr. 2 schemą).

Ši demarkacijos linija nei lietuvių, nei lenkų netenkino. Pastarieji ja buvo ne-patenkinti todėl, kad kai kuriose Lietuvos vietose turėjo atsitraukti iki 30–35 km, jog atsidurtų per 5 km nuo geležinkelio Gardinas–Vilnius–Daugpilis linijos. Lenkų vadovybė trauktis į šią liniją net negal-vojo. Vokiečiams traukiantis iš Lietuvos, lenkai, pasikliaudami savo karinės jė-gos persvara, stengėsi išnaudoti kiekvie-ną pasitaikiusią progą brautis gilyn į Lietuvą. Santarvininkams lenkai pareiškė, jog patys nustatysią tokią demarkaci-jos liniją, kuri bus jiems tinkama²⁶. Jiems

²¹ *Ten pat.*

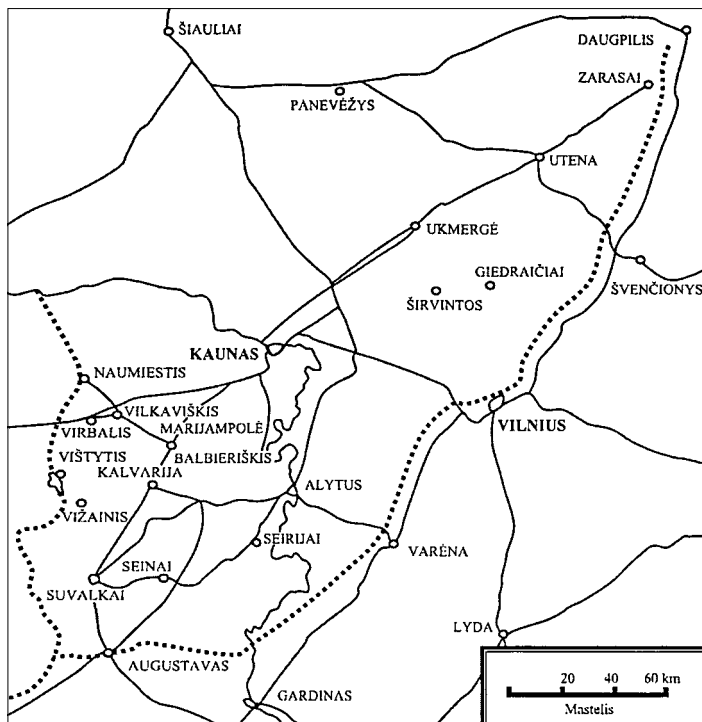
²² Biržiška M. *Dėl mūsų sostinės*, d. 1, p. 189–190.

²³ *Ten pat.*, p. 281.

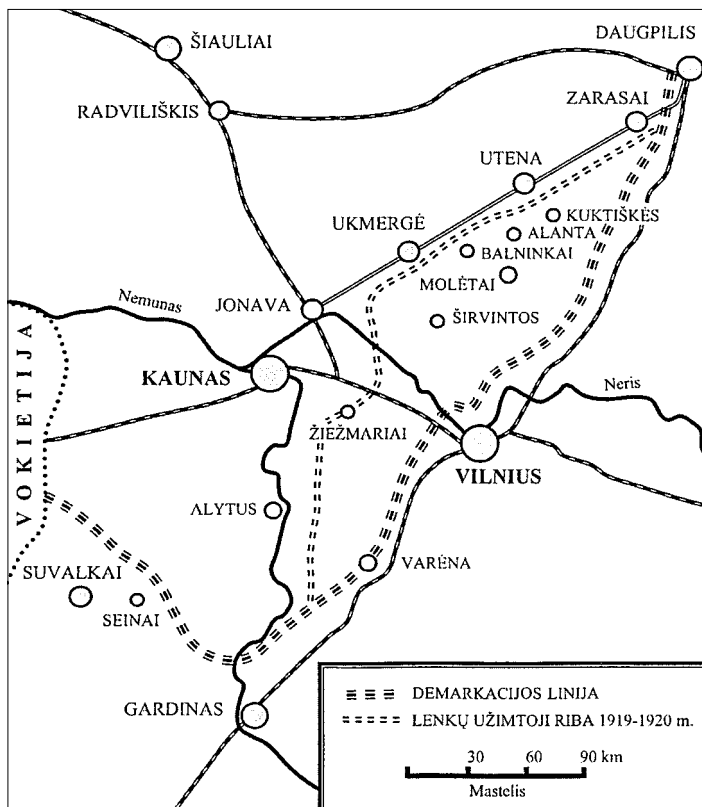
²⁴ Žr.: Losowski P. *Stosunki polsko-litewskie w latach 1918–1920*, Warszawa, 1966, p. 168–169.

²⁵ Prancūzų karinės misijos Lietuvoje pirmininko plk. ltn. C. K. Reboulis 1919 m. birželio 18 d. pranešimas užsienio reikalų ministrui, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 45, l. 8.

²⁶ Gen. št. plk. Lanskoronskis, Apžvalga mūsų poli-tinės kovos dėl Vilniaus, *Mūsų žinynas*, Kaunas, 1935, t. 29, p. 373.

2 schema. 1919 m. birželio 18 d. demarkacijos linija

3 schema. Maršalo F. Focho 1919 m. liepos 26 d. nustatytoji demarkacijos linija

pavyko pasiekti, kad 1919 m. liepos 26 d. būtų nubrėžta naujoji demarkacijos linija²⁷ (žr. 3 schemą), kuri išsilaikė iki 1920 m. liepos mėn., kai puolančioji bolševikų kariuomenė privertė lenkus trauktis ir apleisti Vilnių bei daugelį užgrobtų Lietuvos vietovių.

Tuo tarpu 1919 m. vasarą lenkams situacija Paryžiuje buvo kur kas palankesnė negu lietuviams ir todėl jie ir toliau nesilaikė minėtų demarkacijos linijų, skverbėsi toliau į Lietuvos teritoriją ir plėšė kraštą. Visgi Antantės šalių misijų atstovų spaudžiama, lenkų armijos Lietuvoje 1-osios divizijos vadovybė, neva norėdama nutraukti karo veiksmus, 1919 m. liepos 26 d. Lietuvos kariuomenės Generaliniam štabui atsiuntė paliaubų sutarties projektą-pasiūlymą, kuriame buvo reikalaujama, jog fronto linija laikytina ši lenkų kariuomenės užimta linija: 1) Merkinė–Butrimonys–Stakliškės–Užuguostis–Židiškės–Jagielonys–Vievis–Kazokiškės–Musninkai–Širvintos–Giedraičiai–Skudutiškis–Pakalniai–Tauragnai–Kazačizna–Dūkštas–Rimšė–Vidžiai (visi šie punktai lenkų pusėje); 2) Lietuvos kariuomenei peržengus šią liniją, sutartis laikoma sulaužyta²⁸.

Kaip matyti, lenkai nė nemanė atsisakyti užgrobtų Lietuvos teritorijų, tarp jų ir Giedraičių krašto. Pažymėtina, kad Lietuvos kariuomenės Generalinis štabas, gavęs aukščiau minėtą paliaubų pasiūlymą, sutiko neperžengti nurodytos linijos ir nevykdyti fronte jokių pakeitimų²⁹.

Tačiau netrukus lenkų vadovybė sulaužė ir šį pasižadėjimą. Pasinaudodami karinės jėgos pranašumu, jie užiminėjo vis naujas vietas, įkurdindami jose sustiprintas įgulas. Lenkų daliniai, naudodamiesi sunkia mūsų krašto padėtimi (neramumai Dauguvos fronte, prasidėjusios kovos su bermontininkais ir kt.), sistemingai puldinėjo Širvintų, Ukmergės, Utenos ir kt. apskričių vietas, kurias nuo priešų tegalėjo ginti tik negausios vietinių karo komendantūrų kuopos.

Antai 1919 m. rugsėjo 19 d., sutelkę daugiau kaip 1 000 karių, lenkai plačiu Balninkų–Širvintų–Čiobiškio frontu ėmė slinkti Ukmergės link, stengdamiesi ją apsupti iš visų pusių. Lenkai atvirai gyrėsi, kad užėmę Ukmergę, aplenkdami Kaišiadoris, pro Jonavą užimsią Kauną. Tačiau rugsėjo 25 d. lenkų puolimas netoli Ukmergės buvo sustabdytas³⁰.

Pafrontėje lenkai laikėsi atviro lietuvių sargybų bei rinktinių puldinėjimo arba provokacijų, sukeliančių mūsų karių pasipriešinimą, taktikos. Jie vykdė dideles maisto ir gyvulių rekvizicijas, atskirose vietose praktikavo naujokų šaukimus, suiminėjo vietinės valdžios atstovus, kišdavosi į dvarų, kurių savininkai jiems artimi ir patikimi, valdymo reikalus. Įvairaus dydžio lenkų daliniai buvo įsikūrę Musninkuose, Gelvonuose, Bažaslaviškyje, Šešuoliuose, Balninkuose, Alantoje, Pakalniuose, Skudutiškyje ir kt.³¹

Lenkų puldinėjimų metu karinės vadovybės įsakymu buvo laikomasi tokios taktikos. Kadangi lenkai iš stambesnių vietovių veržėsi į mūsų krašto gilumą dažniausiai atskirais nedideliais būriais, lietuviai netoli jų buvusiuose svarbesniuose punktuose įsitvirtindavo ku-

²⁷ Plk. lt. V. Steponaitis, *Demarkacinė linija*, Kaunas, 1937, p. 2.

²⁸ Lenkų armijos 1-osios divizijos vadovybės 1919 m. liepos 26 d. pasiūlytos sutarties Lietuvos kariuomenės generaliniam štabui projektas, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 65, l. 32.

²⁹ Lietuvos kariuomenės generalinio štabo viršininko 1919 m. liepos 27 d. atsakymas lenkų 1-osios divizijos vadovybei, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 45, l. 31.

³⁰ Santykiai su lenkais (1919 09 20–10 14), *Kariškių žodis*, 1919, spalio 17, Nr. 22, p. 165.

³¹ 1919 m. įsakymai 1-ajai pėst. brigadai, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 89, l. 68.

promis, išstatydami užtvaras. Lenkų būriui užėmus vieną ar kitą vietovę, iš pradžių paprastai būdavo protestuojama ir reikalaujama iš jos pasitraukti. Neįvykdžius tokio reikalavimo, išiveržėliai turėdavo būti suimami. Nepavykus to padaryti, iškviečiamos rezervo pajėgos ir priešas išvejamas³².

Tokia padėtis tęsėsi iki 1920 m. vasaros – ginkluotų susirėmimų su lenkais nebuvo išvengta. Pažymėtina, kad Lenkijos valstybės vadovas J. Pilsudskis nebuvo linkęs atsisakyti planų visas buvusios Lenkijos–Lietuvos valstybės žemes, tarp jų ir Ukrainą, suvienyti ir pajungti Lenkijai. Todėl lygiagrečiai su sistemingais Lietuvos žemių puldinėjimais tuo metu tebesitęsė ir atkaklios bei permainingos lenkų kovos su bolševikais.

Giedraičių krašto išvadavimas

Liepos mėn. pradžioje vienas iš bolševikų karvedžių M. Tuchačevskis prieš lenkus pradėjo stambią ofensyvą Šiaurės fronte, pralaužė kairiąjį lenkų kariuomenės sparną ir privertė juos trauktis visu frontu. Bolševikams atsivėrė laisvas kelias į Vilnių. Jiems spaudžiant, liepos 6 d. lenkai buvo priversti palikti Daugpilio miestą bei tvirtovę. Prasidėjo jų traukimas iš Lietuvos teritorijos. Susiklosčius tokiai palankiai situacijai, Lietuvos karinė vadovybė išakė 3-iosios divizijos dalinių vadams užimti lenkų paliekamas vietas. Šį uždavinį pradėjo vykdyti kairiajame šios divizijos sparne buvę 9-ojo pėst. pulko kariai³³. Liepos 9 d. jie užėmė Dūkštą, Tauragnus, Kuktiškes, Skudutiškį, Alantą. Kpt. A. Kerbelio vadovaujamas 7-ojo pėst. pulko 2-asis batalionas, žygiuodamas pirmyn, užėmė Šiupienius, Šešuolėlių dvarą, Širvintas, Musninkus ir Kazitiškį. Liepos 11 d. buvo užimta Kernavė, Molėtai, Inturkė, Dubingiai, Giedraičiai, Paberžė³⁴.

Šie įvykiai sutapo su 1920 m. liepos 12 d. pasirašytąja Lietuvos–Sovietų Rusijos taikos sutartimi, pripažinusia Lietuvos valstybės nepriklausomybę ir nužymėjusia jos sienas³⁵. Tų metų liepos mėn. antroje pusėje ir rugpjūčio mėn. lietuvių kariuomenė atgavo didžiąją minėtoje sutartyje nužymėtą teritoriją. Iš lenkų atgautose žemėse, taip pat ir Giedraičių krašte, klostėsi normalesnės administracinio, ekonominio bei kultūrinio gyvenimo sąlygos.

Tačiau ir šį kartą taikus kuriamasis laikotarpis tęsėsi neilgai. 1920 m. rugpjūčio mėn. pabaigoje bolševikams po patirto pralaimėjimo prie Vyslos skubiai traukiantis, frontas vėl artėjo prie Lietuvos. Lenkų 2-osios armijos vadovybė rugpjūčio 27 d. išleido operatyvinį įsakymą, kuriame buvo pabrėžta, jog iki bolševikų ofensyvos lenkų valdyti plotai ir toliau priklauso Lenkijai. Lietuviams tų „lenkiškų“ plotų neapleidžiant geruoju, reikia visu griežtumu jų dalinius nuginkluoti³⁶.

Rugpjūčio 30 d. lenkai ties Augustavu prieš lietuvių kariuomenę pradėjo karinius veiksmus, kurie palaipsniui išsiplėtė į stambų Lietuvos ir Lenkijos karinį konfliktą, užsitęsusi iki tų metų spalio mėn. pradžios. Jo metu negausios

³²KAM generalinio štabo žvalgų dalies savaitinė (1919 12 21–12 31) santrauka apie lenkų frontą, LCVA, f. 384, ap. 3, b. 345, l. 41–42.

³³Mūsų kariuomenės bei krašto gynimo organizavimo ir kovų dėl Lietuvos Nepriklausomybės svarbesnieji įvykiai prieš 10 metų, *Karys*, Kaunas, 1930, Nr. 28, p. 542.

³⁴7-ojo pėst. Žemaičių kunig. Butegėdžio pulko dienynas nuo 1919 m. liepos 1 d., LCVA, f. 929, ap. 3, b. 119, l. 49.

³⁵Taikos sutartis su Rusija, *Lietuvos sutartys su svetimomis valstybėmis*, Kaunas, 1930, t. 1, p. 30–45.

³⁶Dr. A. Rukša, *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės*, Cleveland, 1982, t. 2, p. 473–474.

lietuvių kariuomenės pajėgos patyrė keletą skaudžių pralaimėjimų ir neteko daugelio neseniai atgautų teritorijų. Įsikišus Tautų Sąjungai, karo veiksmai buvo nutraukti ir 1920 m. spalio 7 d. buvo pasirašyta Suvalkų sutartis.

Pirmasis kovų su želigovskininkais etapas Giedraičių krašte

Tačiau ir ši sutartis buvo lenkų valdančiųjų sluoksnių eilinė klastotė. Praėjus vos vienai dienai po jos pasirašymo – spalio 8 d. – ji buvo sulaužyta. Lenkų gen. L. Želigovskio tariamo „maišto“ prieš savo valdžią priedanga, o faktiškai J. Pilsudskio įsakymu prieš Lietuvą pradėjo naują avantiūrą. Su Eišiškių–Varanavo apylinkėse iš anksto sutelktomis stambiomis lenkų kariuomenės pajėgomis gen. L. Želigovskis anksčiau spalio 8 d. rytą pradėjo žygį į Vilnių ir spalio 9 jį užėmė. Vilniuje ir jo apylinkėse buvę nedideli lietuvių kariuomenės daliniai buvo priversti sostinę palikti.

Gen. L. Želigovskis Vilniuje iškilmingai paskelbė laikinosios „Vidurinės Lietuvos“ (*Litwa Srodkowa*) vyriausybės sudarymą. Užėmęs Vilnių, gen. L. Želigovskis nesustojo. Jis užsibrėžė tikslą išplėsti tos „Vidurinės Lietuvos“ teritorijos plotą ir, sėkmės atveju, užimti ir visą Lietuvą. To siekti jį skatino iš Lenkijos sulaukta parama: atsiųsti nauji daliniai, kurie turėjo ypač daug kavalerijos.

Gen. L. Želigovskio kariuomenėje kilo naujas šūkis: „*Do Kowna!*“ („Į Kauną!“). Judrūs lenkų kavalerijos daliniai veržėsi tolyn – į šiaurę ir į vakarus. Jau spalio 10 d. buvo užimti Švenčionys, o spalio 11 d. jų rankose atsidūrė Nemenčinė. Vyko susirėmimai prie Švenčionėlių. Čia lietuviai kurį laiką išsilaikė³⁷.

Tolesnių kovų su želigovskininkais metu susidarė du lietuvių–lenkų fronto barai. Vienas į šiaurę nuo Neries upės, jos dešiniajame krante. Mus dominančiam šiam šiauriniam barui vadovavo 1-osios pėst. divizijos vadas gen. ltn. S. Nastopka. Jo vadovietė kilnojosi pagal kelią Vilnius–Maišiagala–Širvintos–Ukmergė. Šios divizijos sudėtyje veikė 4-asis, 7-asis ir 9-asis pėst. pulkai.

Spalio 11–12 d. visuose baruose lenkai prieš lietuvių liniją telkė savo jėgas, o spalio 13 d. prasidėjo jų puolimas. Lietuviai, atkakliai priešindamiesi, pamažu traukėsi, kontratakų metu padarydami jiems nemaža nuostolių. Ypač atkaklios kovos vyko ties Skauduliškiais–Pavidokais–Ežeraičiais–Gladkiškiais–Stakiniškiais ir Babrikauščizna³⁸.

1920 m. spalio 17 d. lenkai pradėjo smarkų puolimą visame lietuvių 1-osios pėst. divizijos ginamame bare pagal kelius Vilnius–Širvintos ir Vilnius–Giedraičiai. Prieš tai jie užėmė Švenčionėlius. Reikia pažymėti, kad čia labai aktyviai ir narsiai veikė mūsų lakūnai. Visų grįžusių į bazę lėktuvų sparnai buvo kulkomis išvarpyti³⁹.

Atkakliausios kovos vyko Sudervės–Pikeliškių ruože. Pralaužti frontą lenkams niekur nepavyko, nes ten buvusios 1-ojo pėst. divizijos dalys – 4-asis, 7-asis ir 9-asis pėst. pulkai – atkakliai gynėsi. Kartais jie vykdavo priešpuolius. Negalėdami atsilaikyti vienoje pozicijoje, pasitraukdavo į kitą vos keletą kilometrų ir vėl sustodavo gintis.

Lenkų vadovybė, negalėdama pralaužti mūsų fronto tiesiu puolimu, su-

³⁷ Pažymėtini įvykiai prieš 10 metų, *Karys*, Kaunas, 1929, Nr. 26, p. 822.

³⁸ Kpt. V. Vitkausko 1920 m. spalio 27 d. pareiškimas Nr. 15 7-ojo pėst. Žemaičių kunig. Butegeidžio pulko vadui, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 120, l. 8–9.

³⁹ Ats. plk. J. Petruitis, *Mūsų žygiai*, Kaunas, 1937, t. 2, p. 199.

galvojo manevrą. Turėdama daug kavalerijos ir kontroliuodama perėjimus per Neries upę prie Nemenčinės ir Pabradės, ji šiose apylinkėse sutelkė kavalerijos brigadą, kuriai buvo iškeltas uždavinys sutrukdyti lietuvių jėgų telkimą ir sudaryti pavojų kairiajam lietuvių fronto sparnui. Šiai lenkų kavalerijos brigadai vadovavo Lietuvos dvarininkas plk. ltn. M. Butkevičius.

Spalio 18 d. lenkų brigada, persikėlusį per Nerį, nužygiavo vakarų kryptimi į Riešę, pakeliui šalindama sutinkamas nedideles lietuvių sargybas. Lenkams atakliau buvo pasipriešinta Riešės–Raudondvario rajone bei ties Pikeliškių kaimu ir dvaru⁴⁰.

Lenkai savo plano apeiti kairįjį lietuvių sparną neatsisakė. Iš vietinių sulenkėjusių gyventojų jiems pavyko gauti vertingų žinių apie Lietuvos kariuomenės išdėstymą, taip pat ir jų štabų apsistojimą Kelių ir Juodelių kaimuose. Spalio 21 d. lenkai smogė į mūsų 1-osios pėst. divizijos užnugarį ir pasiekė Giedraičių bei Širvintų apylinkes. Viena kavalerijos dalis įsiveržė į Kelių kaimą, kur paėmė į nelaisvę 3-ojo artilerijos diviziono vadą mjr. V. Kapciuką, o jo štabe rado daug vertingos karinės informacinės medžiagos⁴¹.

Dar didesnė nesėkmė lietuvių karinę vadovybę ištiko Juodelių kaime, kur buvo įsikūręs gen. ltn. S. Nastopkos vadovaujamas 1-osios pėst. divizijos štabas. Tą pačią dieną lenkai, netikėtai jį užklupę, paėmė į nelaisvę gen. ltn. S. Nastopką, radijo stoties viršininką kpt. V. Petraitį, ryšių komandos viršininką B. Giedrą, veterinarijos gydytoją S. Krasauską ir 64 komendanto komandos puskarininkius bei kareivius. Be to, lenkams atiteko automobilis, 35 arkliai su pakinktais, gurguolė, maisto atsargos, 3 motociklai ir kt.⁴² Štabo viršininkui vyr. ltn. V. Lanskoronskiui su būriu karininkų, puskarininkų bei eilinių pavyko pasitraukti. Nuo spalio 22 d. armijos vado įsakymu (telefonograma Nr. 1367) 1-osios pėst. divizijos štabui ėmė laikinai vadovauti 6-ojo pėst. pulko vadas plk. ltn. E. Adamkavičius. Vadovavimą minėtam pulkui laikinai perėmė mjr. V. Rėklaitis⁴³.

Šis lenkų kavalerijos manevras privertė 1-osios pėst. divizijos dalis pasitraukti į Kernavės–Širvintų–Giedraičių liniją. Perėmęs vadovavimą 1-ajai pėst. divizijai, plk. ltn. E. Adamkavičius vadovietę perkėlė į Ukmergę.

Lenkai, spalio 22 d. abiejų paimtų nelaisvėn štabų vadovybę su grobiu nugalėję į Vilnių, grįžo į Riešės–Verkių rajoną, o vėliau į pietus nuo Paberžės. Lietuviams pasitraukus, spalio 23 d. lenkai užėmė Maišiagalą ir Paberžę, taigi padidino savo teritorijas.

Gen. L. Želigovskio kariuomenės vadovybė, norėdama sutrukdyti lietuvių kariuomenės telkimą ir galutinai užtikrinti tiek paties Vilniaus miesto, tiek jame buvusių atsargų saugumą, ryžosi pasiūsti savo pajėgas dar giliau į Lietuvos teritoriją Želvos kryptimi. Tam reikalui nutarta panaudoti Paberžės apylinkėse besilinsintį 13-ąjį ulonų pulką.

Spalio 26 d. šis pulkas, sustiprintas kitomis dalimis, pradėjo žygiuoti iš Paberžės apylinkių ir kitą dieną, apėjęs mūsų 1-osios pėst. divizijos kairįjį sparną ir nustumdamas ten buvusias nedideles dalis, pralaužė frontą tarp Širvin-

⁴⁰Dr. A. Rukša, *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės*, Cleveland, 1982, t. 3, p. 308–309.

⁴¹1920 m. įsakymai artilerijos pulkui, LCVA, f. 527, ap. 1, b. 64, l. 139.

⁴²1920 m. įsakymai 1-osios pėst. divizijos štabui, LCVA, f. 509, ap. 1, b. 16, l. 100–102.

⁴³*Ten pat*, b. 2, l. 52.

tų ir Dubingių ir užėmė Giedraičius, Želvą, Dubingius, Videniški, Lyduokius. Grėsė pavojus Ukmergei. Vyko atkaklios kovos.

Norėdamas sulaukyti tolesnį lenkų veržimąsi, 1-osios pėst. divizijos vadas plk. ltn. E. Adamkavičius iškviatė iš Širvintų rajono 7-ojo pėst. pulko 3-iają batalioną, vadovaujamą vyr. ltn. T. Balno, ir įsakė jam veikti kaip atskirai grupei, skubiai vykti į Želvos rajoną, užimti šį miestelį ir vyti lenkus Giedraičių kryptimi. Be to, prieš šiame rajone veikusius lenkus dar buvo nukreiptas vienas 9-ojo pėst. pulko batalionas ir turinčio atvykti iš Ukmergės 2-ojo pėst. pulko 3-iasis batalionas, vadovaujamas kpt. E. Noreikos. Pirmasis spalio 29 d. auštant į Želvos rajoną atvyko 7-ojo pėst. pulko 3-iasis batalionas. Tačiau Želvoje lenkų nebuvo – dar išvakarėse buvo iš jos pasitraukę ir nakvojo aplinkiniuose kaimuose. Tuomet viena kuopa buvo pasiūsta Giedraičių link, kuri Bikonių kaime užklupo poilsiaujantį lenkų 13-ojo ulonų pulko eskadroną. Durtuvų ataka kaimas buvo paimtas. Į nelaisvę pateko 7 lenkų kareiviai ir paimta 70 arklių. Gurguolės ir kito turto nespėta paimti, nes lenkai, pastebėję nedideles lietuvių jėgas, pakvietė netoli buvusius kitus du eskadronus ir ėmė supti iš kairės ir dešinės. Kadangi iš minėtų pusių savųjų jėgų nebuvo, teko trauktis Želvos link. Batalionas apsistojo Paškonių kaime, per 3 km nuo Želvos miestelio, kur užėmė visus tiltus ir kelius, vedančius į Ukmergę. O lenkai tą pačią dieną vėl užėmė Želvą ir joje apsistojo⁴⁴.

Spalio 29 d. vakare į Želvos rajoną atvyko 2-ojo pėst. pulko 3-iasis batalionas, vadovaujamas kpt. E. Noreikos, kuris apsistojo Butkūnų kaime. Kpt. E. Noreika, dar būdamas Ukmergėje, iš divizijos vado gavo įsakymą susisiekti su 7-ojo ir 9-ojo pėst. pulkų batalionais ir bendrai vyti priešą Giedraičių link. Naktį iš spalio 29 į 30 d. batalionai tarp savęs užmezgė ryšį. Spalio 30 d. praėjo ramiai, vyko tik žvalgančių dalių susirėmimai.

Mūsų ir priešų jėgų santykis taip atrodė: lietuvių pusėje buvo trys batalionai, bet visi nepilni. 7-ojo pėst. pulko batalione tebuvo tik 8-a ir 9-a kuopos – apie 180–200 kovotojų. 2-ojo pėst. pulko 3-iajame batalione taip pat buvo ne daugiau kaip 200 kovotojų, nes jis buvo sunkiai nukentėjęs ties Seinais. 9-ojo pėst. pulko batalione irgi buvo ne daugiau kaip 200 kovotojų. Savosios artilerijos neturėta. Prieš šias lietuvių jėgas veikė visas lenkų 201-asis pėst. pulkas, remiamas artilerijos, ir 13-asis ulonų pulkas, kuris buvo šiek tiek nuvargęs⁴⁵.

Spalio 30 d. įvyko lietuvių batalionų vadų pasitarimas dėl bendro veikimo prieš lenkus. Susitarta, kad puolimo Giedraičių kryptimi metu 2-ojo pėst. pulko 3-iasis batalionas puls iš Butkūnų kaimo per Mateikiškius, Dvarekšlius, Karališkius Pusnės kryptimi; 7-ojo pėst. pulko 3-iasis batalionas iš Paškonių kaimo per Želvą – Pusnės kryptimi; 9-ojo pėst. pulko batalionas iš Šešuolėlių miestelio – Šiupienių–Dūdėnų kryptimi. Visi batalionai turėjo sueiti į Pusnės kaimą tartis dėl tolesnio puolimo. Puolimą numatyta pradėti spalio 30 d. 20 val.⁴⁶ Tai buvo sveika ir to meto aplinkybių diktuojama iniciatyva.

Iš žvalgų buvo sužinota, jog du lenkų eskadronai apsistojo Želvoje ir ant kelio Želva–Lyduokiai išstatę savo užtvaras. Mateikiškių ir Dvareliškių rajone stovėjo 201-asis lenkų pėst. pulkas. Lenkai

⁴⁴7-ojo pėst. Žemaičių kunig. Butegeidžio pulko 1920 m. dienynas, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 119, l. 80–82.

⁴⁵Kautynės ties Giedraičiais, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 95, l. 70.

⁴⁶Ten pat.

pastebėjo mūsų kariuomenės grupavimąsi ir, spėdami mus pulsiant, taip pat pergrupavo savo jėgas. Dalis 201-ojo pėst. pulko patraukė į Dūdėnų rajoną, o 13-ąjį ulonų pulką sugrupavo Bastūnų, Sauginių, Pusnės kaimų rajone.

Tos pat dienos 20 val. kpt. E. Noreikos vadovaujamas batalionas kautynių tvarka priėjo Mateikiškių kaimą, bet lenkų nebesutiko – jie jau buvo pasitraukę. Išstovėjęs jame keletą valandų, batalionas spalio 31 d. 4 val. per Dvareliškius, Karališkius patraukė Pusnės kaimo kryptimi. Priešakyje kautynių tvarkaėjo 7-a kuopa, vadovaujama vyr. ltn. A. Butkevičiaus, o už pusės kilometro užnugaryje su bataliono vadu kpt. E. Noreika – 8-a ir 9-a kuopos. Auštant batalionas ties Lelikonių dvaru sutiko raituosius lenkų žvalgus. Juos išvaikius, gautas pranešimas, jog lenkų dviejų trijų eskadronų dydžio pajėgos per Sauginius skubiai vyksta į Pusnės kaimą. Kpt. E. Noreika įsakė 7-os kuopos vadui vyr. ltn. A. Butkevičiui pulti Pusnės kaimą iš šiaurės pusės, o 9-ai kuopai – frontu iš vakarų pusės. 8-a kuopa buvo palikta bataliono atsargoje. Tiek lenkai, tiek lietuviai skubėjo užimti į šiaurę nuo Pusnės kaimo esančią 153-iają aukštumą. Pirmasis atskubėjo 7-os kuopos būrys, bet taip pat ir lenkai. Laukta susirėmimų durtuvais, tačiau lenkai pasitraukė. 7-a kuopa ėmė juos persekioti. Dešinėje Pusnės kaimą puolė vyr. ltn. J. Andriūno vadovaujama 9-a kuopa. Su šia kuopaėjo ir ltn. A. Šova, ejęs 3-ios kulkosvaidžių kuopos vado pareigas. Nelaukdamas įsakymo, su būriu 9-os kuopos kareivių ir kulkosvaidžiais ties Pusnės kaimu paskubomis užėjo lenkų sparnan, vykusiai išstatė kulkosvaidžius ir pradėjo smarkiai šaudyti⁴⁷. Tuo metu vyr. ltn. J. Andriūnas atakavo kaimą iš fronto. Susirėmimas vyko prie pat Pusnės kaimo saulei tekant, spalio 31 d., ir truko ne ilgiau kaip valandą. Lenkai traukėsi nuo vienos kalvos prie kitos, nenorėdami jų užleisti lietuviams. Ties Seirūnų dvaru lenkai, sulaukę pėstininkų paramos, atsipeikėjo ir apsistojo Kalnų viensėdyje, Karklynės ir Seirūnų dvaruose, ant 184-osios aukštumos⁴⁸.

Kaip buvo sutarta, 7-ojo pėst. pulko 3-iasis batalionas, vadovaujamas vyr. ltn. T. Balno, spalio 30 d. 20 val. išvyko iš Paškonių kaimo ir apie 22 val. užėmė Skalų kaimą. Sužinojęs, jog Želvoje lenkų nebėra, batalionas, įgudęs nakties veiksmuose, užėmė šį miestelį ir toliau žygiavo Giedraičių kryptimi. Priėjęs Laumenų kaimą, sutiko lenkų sargybas, kurias išvaikė, po to užpuolė priešo užtvarą ir netrukus kaimą užėmė. Neleisdamas lenkams vėl susikoncentruoti, bataliono vadas vyr. ltn. T. Balnas įsakė forsuotu maršu eiti pirmyn ir atakuoti Bastūnų kaimą, kuriame buvo apsistoję du lenkų eskadronai su dviem kulkosvaidžiais. Po pusvalandį trukusių kautynių kaimas buvo apsuptas, lenkai išsibėgiojo, palikdami savo arklius ir gurguolę. Lenkai, pajutę nedideles mūsų jėgas, susitvarkė, perėjo į kontrpuolimą ir ėmė batalioną supti. Nesulaukdamas 2-ojo pėst. pulko bataliono, kuris tuo metu dar buvo Mateikiškių ir Dvareliškių kaimuose, vyr. ltn. T. Balnas su savo batalionu buvo priverstas trauktis. Lenkams atkirtus atsitraukimo kelius, batalionas paliko jiems visą grobį, prasimušė per apsuptį ir apsistojo Bikonių kaime, laukdamas kol išauš. Spalio 31 d. apie 12 val. batalionas, gavęs pranešimą iš kpt. E. Noreikos, išvyko Giedraičių kryptimi⁴⁹.

Spalio 31 d. apie 7 val. pradėjo puolimą ir 9-ojo pėst. pulko dvi kuo-

⁴⁷ Iš ltn. A. Šovos kovų su lenkais, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 119, l. 32.

⁴⁸ 2-ojo pėst. DLK Algirdo pulko mūšių 1920 10 29–11 01 reliacija, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 75, l. 4.

⁴⁹ 7-ojo pėst. Žemaičių kunig. Butegeidžio pulko 1920 m. dienynas, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 119, l. 83.

pos. Pradėjusios žygį iš Šešuolių rajono Dūdėnų kaimo kryptimi, jos apie 12 val. atvyko į Dūdėnų–Šiupienių kaimų rajoną, kur susitiko su 2-ojo pėst. pulko batalionu, vadovaujamu kpt. E. Noreikos. Lenkai buvo įsitvirtinę labai patogiose Bekupės dvaro pozicijose. Įsitikinus, jog frontiniais veiksmais bus sunku juos iš minėtų pozicijų išmušti, nutarta smogti į sparną. Norėdama apeiti minėtą dvarą, 4-a kuopa atakavo lenkus Dūdėnų kaime ir jį užėmė, paimdama keletą belaisvių. 4-ai kuopai apsupus lenkus iš kairiojo sparno, o 2-ojo pėst. pulko dalims puolus iš priešakio, Bekupės pozicijos buvo greitai užimtos. Lenkai pasitraukė Giedraičių link. Laimėjus šias kautynes, nepaprastai pakilo karių nuotaika⁵⁰.

Kpt. E. Noreika nutarė toliau tęsti puolimą. 9-ai kuopai buvo įsakyta pulti pagal vieškelį, Seirūnų dvarą, 154-ąją aukštumą, Bekupės dvarą Giedraičių kryptimi, o 7-ai kuopai, buvusiai į kairę nuo 9-os – pagal Kalnų viensėdį, Juozapavos ir Martiniškių dvarus.

Puolančius lietuvius lenkai pasitiko smarkia artilerijos ugnimi. Lietuviai artilerijos neturėjo, stokojo kulkosvaidžių, trūko ir parengtų kulkosvaidininkų. Pergalę buvo galima pasiekti tik staigiais puolimais, greitais judesiais. Tai lietuviai gerai suprato.

Kpt. E. Noreikos vadovaujamas batalionas apie 12–13 val. pradėjo puolimą Giedraičių kryptimi. 9-a kuopa, pasiūsta iš Šiupienių, ties Seirūnais užėmė 184-ąją aukštumą. Puolime dalyvavusi 7-a kuopa po atkaklaus mūšio užėmė Kalnų viensėdį ir Karklynės dvarą, priversdama lenkus pasitraukti į Marcinkoniškius ir Zanėnus. Netrukus buvo užimtas Padvaronių kaimas, Juozapavos ir Bekupės dvarai. Iš abiejų pusių spaudžiami, lenkai traukėsi Giedraičių link⁵¹.

Užėmusios aukščiau minėtas vietas, mūsų dalys, išsiuntusios žvalgybą, sustojo susitvarkyti, nebelaukdamos lenkų puolimo. Tačiau šie, persigrupavę Giedraičių miestelyje, apie 17 val. vėl pradėjo puolimą. 13-asis ulonų pulkas atakavo Bekupės dvarą iš dešinės nuo miško, o 201-asis pėst. pulkas – iš kairės nuo Jaurų kaimo. Lenkams pradėjus pulti, kpt. E. Noreika vyr. ltn. J. Andriūno vadovaujamą 9-ą kuopą iš Bekupės dvaro pasiuntė Karklynės dvaro bei Jaurų kaimo kryptimi. Kuopa žygiavo tankine rikiuote.

Vyr. ltn. J. Andriūnas atvedė kuopą prie miškelio ties Juozapavos dvaru. Lenkams netikėtai į kuopą paleidus keletą šūvių, keli kareiviai buvo nukauti ir sužeisti. Kuopa sumišo. Vyr. ltn. J. Andriūnas parodė nepaprastą savo valios stiprumą. Stiprus jo balsas atkūrė tvarką kuopoje, ji pasuko prieš link ir pradėjo pulti. Lenkai šaudė nervingai, nepataikydami. Dalis lenkų, pamatę blizgančius lietuvių durtuvus, pradėjo bėgti. Lietuviams buvo vilties kautynes laimėti.

Atakos metu vyr. ltn. J. Andriūnas atsidūrė prieš lenkų karininką ir buvo beįmęs pistoletą šauti. Deja, nežinomo lenko kulka mirtinai pakirto vyr. ltn. J. Andriūną. Kuopa vėl sumišo. Paleidusi keletą granatų į lenkus, ji leidosi bėgti. Šį kartą jau nebebuvo kam kuopos tvarkyti. Kiek vėliau išsibėgijusią kuopą surinko vyr. pusk. Kasperaitis. Kpt. E. Noreikos įsakymu 9-a kuopa užėmė pozicijas ties Kalnų viensėdžiu⁵².

Lenkams išstūmus ir Bekupės dvarą buvusią 9-o pėst. pulko kuopą, 2-ojo pėst. pulko 7-a kuopa buvo suremta iš

⁵⁰ Kautynės ties Giedraičiais, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 95, l. 72.

⁵¹ 2-ojo pėst. DLK Algirdo pulko mūšių 1920 10 29–11 01 reliacija, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 75, l. 4.

⁵² Kautynės ties Giedraičiais, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 95, l. 73.

abiejų pusių. Prasidėjo jos naikinimas. Kpt. E. Noreika, tai matydamas, operatyviai suorganizavo besitraukiantiems kuopos kovotojams paspirtį, aukštumoje prie Kalnų viensėdžio išstatęs sunkiuosius kulkosvaidžius, kurių ugnis sudarė galimybę iš abiejų pusių puolamiems 7-os kuopos kariams pasitraukti.

2-ojo pėst. pulko 3-iasis batalionas turėjo didelių nuostolių: žuvo 9-os kuopos vadas vyr. ltn. J. Andriūnas, buvo sužeistas 3-ios kulkosvaidžių kuopos vadas ltn. A. Šova. Be to, 10 kareivių buvo užmušta, 26 sužeisti, 1 pateko nelaisvėn, 6 dingo be žinios⁵³.

Lenkai taip pat patyrė daug nuostolių: žuvo jų brigados vadas ir 6 karininkai. Žuvusiųjų prieš karių tikslaus skaičiaus išaiškinti nebuvo galima, nes dauguma buvo išvežti iš kovos lauko. Gauta žinių, kad prieš dalys, veikusios šiame bare, buvo visiškai išvestos iš rikiuotės.

Mūšiuose savo narsumu bei sumanumu ypač pasižymėjo 2-ojo pėst. pulko 3-iojo bataliono vadas kpt. E. Noreika, kuris neduodavo komandos „Atgal!“, o tik „Pirmyn!“ ir „Pirmyn!“ Kovose pasižymėjo ir žuvęs 9-os kuopos vadas vyr. ltn. J. Andriūnas, kuriam nesvarbu buvo, ar jo vadovaujami kareiviai buvo naujokai, ar seni, patyrę – svarbu, kad tik jų būtų buvę. Jis sugebėjo juos sutelkti į „kumštį“ ir vesti į svarbiausius antpuolius. Nors ir patirta didelių nuostolių mūšio metu, karių nuotaika buvo gera – jie buvo tvirtai pasiryžę ir toliau arba žūti, arba nugalėti daug gausesnį priešą⁵⁴.

Po mūšio 2-ojo pėst. pulko 3-iasis batalionas pasitraukė į liniją Seirūnų kaimas–Kalnų viensėdis. Apie 18 val. į kautynių lauką atvyko 7-ojo pėst. pulko 3-iasis batalionas, vadovaujamas vyr. ltn. T. Balno. Susipažinęs su padėtimi vietoje, bataliono vadas smarkiai puolė lenkus Jaurų–Padvaronių kryptimi. Tačiau, sutikęs atkaklų lenkų pasipriešinimą, buvo priverstas atsitraukti. Apie 19 val. batalionas apsistojo ties Čivilių kaimu. 2-ojo pėst. pulko 2-os ir 9-os kuopos nuvyko į Krasnapolės dvarą, o 9-ojo pėst. pulko batalionas užėmė barą linijoje Želvos vieškelis–Giedraičiai–Dūdėnų kaimas⁵⁵.

Lapkričio 1 d., iš žvalgų gavus pranešimą, jog priešas iš Bekupės dvaro pasitraukė į Giedraičius, lietuvių kariuomenės dalys per Bekupę ir Marcinkoniškius pradėjo žygį Giedraičių link. Lenkams naktį iš šio miestelio pasitraukus, kpt. E. Noreikos vadovaujamas 3-iojo pėst. pulko 3-iasis batalionas, drauge su 7-ojo ir 9-ojo pėst. pulko batalionais apie 13–14 val. iš lėto, atsargiai įėjo į Giedraičius ir be mūšio juos užėmė. Priešas traukėsi Paberžės link, palikdamas miestelyje daug sužeistųjų⁵⁶.

Reikia pažymėti, kad kautynių metu lietuvių kariuomenei gerokai gelbėjo vietos gyventojai. Giedraičių mokyklos vedėja vaistininko Mato Valeikos žmona Malvina su didžiausiu rūpestingumu globojo mūsų sužeistus karius, likusius mūšio lauke. Surankiojusi juos ir aptvarsčiusi, surasdavo būdų pergabenti per frontą, ir jie buvo gydomi Ukmergės ligoninėje. Ji taip pat surinkdavo svarbių žinių apie lenkų karių pajėgas. Pirmą kartą lietuviams pasitraukus iš Giedraičių, ji buvo lenkų suimta, tardyta, mušta ir kitaip kankinta. Lenkai reikalavo išduoti lietuvius partizanus – jos vyras buvo suorganizavęs 52 vyrų partizanų būrį. Kai M. Valeikienė neišdavė ir neprisipažino, buvo atiduota karo lauko teismui, kuris ją pasmerkė mirti. Bausmė nebuvo įvykdyta tik todėl, kad lenkai staiga buvo išvyti⁵⁷.

Pažymėtina, jog aktyviausiai savąją kariuomenę rėmė ir jai teikė para-

⁵³ 2-ojo pėst. DLK Algirdo pulko mūšių 1920 10 29–11 01 reliacija, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 75, l. 4.

⁵⁴ *Ten pat.*

⁵⁵ Kautynės ties Giedraičiais, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 95, l. 73.

⁵⁶ Ats. plk. J. Petruitis, *Mūsų žygiai*, t. 2, p. 222–223.

mą į vakarus nuo Giedraičių buvusių vietovių gyventojai, tuo tarpu Vilniaus kryptimi didelė vietinių gyventojų dalis buvo sulenkėjusi ir kovų metu laikėsi pasyviai, o kartais užimdavo net priešišką poziciją.

Lietuviams užėmus Giedraičius, 1-osios pėst. divizijos vado plk. ltn. E. Adamkavičiaus įsakymu įvyko kai kurie kariuomenės dalių pergrupavimai. 7-ojo pėst. pulko 3-iasis batalionas išvyko į Širvintas. 2-ojo pėst. pulko 1-asis batalionas iš Vidiškių miestelio atvyko į Giedraičius. Kartu iš Ukmergės atvyko ir pulko vadas mjr. V. Rėklaitis su 5-a baterija, kuris perėmė vadovavimą visam pulkui ir gynė barą nuo Šešulėlių išimtinai iki Giedraičių imtinai. 9-ojo pėst. pulko du batalionai palikti rezerve Videnišio rajone⁵⁸.

Kovos ties Giedraičiais parodė, jog 2-ojo, 7-ojo ir 9-ojo pėst. pulkų batalionų vadovybė, jaunesnieji karininkai, puskarininkiai ir eiliniai kareiviai pasižymėjo nepaprastu narsumu, pasiryžimu nugalėti, sveika iniciatyva, grumdamiesi su gerokai stipresniu priešu. Šių kovų sėkmė galėjo būti kur kas didesnė ir mažiau patirta nuostolių, jei aktyviau būtų veikęs 1-osios pėst. divizijos štabas, minėtiems trims batalionams paskirtas bendras vadas jų veiksmams koordinuoti ir tinkamu momentu panaudoti toli nuo kovų vietų buvę rezervai.

Kartu reikia pažymėti, jog nors Lenkijos vyriausybė gen. L. Želigovskiui teikė nuolatinę paramą maistu, amunicija ir kariuomene, jam nepavyko per trumpą laiką įvykdyti užsibrėžto uždavinio – pasiekti efektyvią pergalę. Lietuvos kariuomenė parodė atkaklų pasipriešinimą ir sudavė lenkams tiek prie Giedraičių, tiek ir kituose baruose keletą smūgių. Kadangi Vilniaus kraštas buvo ūkiškai atsilikęs, be to, smarkiai nukentėjęs Pirmojo pasaulinio karo bei bolševikinės okupacijos metu, gen. L. Želigovskio kariuomenei greit ėmė visko stigti. Tiesa, Lenkija ir toliau rūpinosi gen. L. Želigovskio armija – apranga, ginklai ir amunicija jai buvo pristatinėjama naktimis, šalutiniais keliais arba tada, kai Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos nariai nėjo savo pareigų. Neretai tos komisijos karininkai būdavo gausiai vaišunami „Georgo“ viešbutyje ir atvykusių iš Lenkijos transporto siuntų „nepastebėdavo“.

Nors lenkai ir teikė paramą, vadinamojoje „Vidurinėje Lietuvoje“ krizė didėjo. Pačioje gen. L. Želigovskio kariuomenėje ėmė reikštis nepasitenkinimas, pakrikimas, demoralizacija. Kareiviai pradėjo skūstis likę gyvi, baigę karą su Sovietų Rusija, o čia staiga reikią mirtį dėl kažkokio generolo „maišto“. Kariuomenė dezorganizavosi, plėšikavo, nebuvo tvarkos ir stiprios valdžios. Kareiviai pradėjo masiškai dezertyruoti. Vilniaus šaulių pulko mjr. Kulčinskis reliacijoje savo viršininkams tvirtino, kad kareiviai nėra suinteresuoti steigiamo „Vidurine Lietuva“ ir kad vienintelis jų noras yra greičiau sugrįžti namo⁵⁹.

Pradėta masiškai broliautis su lietuviais kareiviais: lietuviai kariai pradėjo kviesti pas save prastai maitinamus lenkų kareivius, vaišindavo juos pietumis, vakariene, paprastai su degtine. Tokiomis progomis buvo agituojiama, platinami propagandiniai lapeliai. Taip gen. L. Želigovskio kariuomenėje brendo nepaklusnumas ir pradėjo rasti maištinga dvasia.

⁵⁷ Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1991, t. 2, p. 510.

⁵⁸ 1920 m. įsakymai 1-ajai pėst. divizijai, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 95, l. 100–102.

⁵⁹ Losowski P. *Stosunki polsko-litewskie w latach 1918–1920*, p. 338–340.

Antrasis kovų su želigovskininkais etapas. Istorinė pergalė

Tiek „Vidurinės Lietuvos“ karinė vadovybė, tiek ir Lenkijos vyriausybė tokiomis aplinkybėmis ėmė ieškoti kelių, kaip greičiau ir efektyviau užbaigti karą. Buvo nutarta ruošti skubiai ir lemiamai ofensyvai prieš Lietuvą. Konkretų planą šiai karinei operacijai įvykdyti parengė plk. M. Butkevičiaus (M. Butkiewicz) vadovaujamos Vilniaus raitininkų brigados štabas. Ši brigada buvo ką tik sudaryta iš dviejų raitininkų pulkų. Jos vadu buvo paskirtas buvusio 13-ojo ulonų pulko vadas plk. M. Butkevičius. Šioje karinėje operacijoje pagrindinis vaidmuo buvo numatytas kavalerijai, kuri turėjo prasisiveržti pro frontą, užėti į gilų Lietuvos kariuomenės užnugarį ir sukelti tiesioginį pavojų Kaunui⁶⁰.

Gen. L. Želigovskio kariuomenės vadovybės manymu, norint užbėgti už akių lietuvių pastangoms Vilniaus klausimą išspręsti ginklu, taip pat 1920 m. numatomai Tautų Sąjungos intervencijai, po kurios tarp lenkų ir lietuvių būtų sudaromos paliaubos, reikėjo žūtbūt greičiau išplėsti jau užimtą Lietuvos teritoriją ir po to reikalauti plebiscito, kartu neišleidžiant iš akiračio ir to fakto, jog lietuviai dar tariamai yra okupavę ir kitas etnografiškai lenkiškas žemes – plotus išilgai dešiniojo Neries kranto ir žemutinėje Nevėžio upės dalyje. Taip samprotaudami lenkai siekė neišleisti iniciatyvos iš savo rankų ir, sutelkę pagrindines jėgas Kauno kryptimi, bet nepamiršę jų reikiama kiekį palikti Vilniui pridengti, iškovoti lemtingą pergalę prieš lietuvių jėgas, išskaidytas ilgoje fronto linijoje.

Buvo numatyta prieš negausias lietuvių pajėgas 1-osios pėst. divizijos bare panaudoti 15 lenkų pėstininkų batalionų, visą turėtą artileriją, vieną kavalerijos pulką ir vieną kavalerijos brigadą. Lenkų vadovybės nuomone, kavalerijos brigados uždavinys ir buvo išlaikyti ir sutvirtinti priešų jėgų išsklaidymo padėtį, kirsti fronto liniją į dvi dalis ir nutraukti tarp jų ryšį⁶¹.

Po 1920 m. spalio mėn. įvykusių kautynių lietuvių 1-oji pėst. divizija buvo užėmusi poziciją Musninkų–Širvintų–Giedraičių linijoje. Iki lapkričio 17 d. tai vienoje, tai kitoje linijoje vyko nors ir dažni, bet nedideli žvalgybinio pobūdžio susirėmimai. Lenkai, įsitikinę, jog lietuviai savo puldinėjimais didesnio tikslo nesiekia, atsipeikėjo ir, gavę pastiprinimus, ėmė vėl lietuvius puldinėti. Antai, lapkričio 9 d. vienas lenkų batalionas, remiamas artilerijos baterijos, staigiai puolė netoli Giedraičių esančiuose Pustilkos ir Papiškių kaimuose 2-ojo pėst. pulko 3-ios kuopos sargybą, ją apsupo ir paėmė į nelaisvę. Kaimyniniame Magūnų kaime buvęs su 2-a kuopa jos vadas lt. K. Ališauskas, išgirdęs smarkų šaudymą, nuvyko į Santakius ir ten rado 3-ios kuopos sargybą jau išvaikytą. Tada jis pasiuntė lt. K. Matulaitį su būriu kareivių prie Paraisčių kaimo, kuris užėjo lenkams į sparną. Tuo pačiu metu 3-iojo bataliono vadas kpt. E. Noreika pasiuntė pagalbon iš Giedraičių vieną kuopą. Prieš lenkus buvo panaudota ir 5-a baterija. Lenkai šio priešpuolio nebeatlaikė ir pasitraukė, palikdami keletą savo belaisvių⁶².

Šį barą gynusio 2-ojo pėst. pulko vadovybė gerai suprato, jog nebegalima

⁶⁰Ten pat.

⁶¹Dr. A. Rukša, *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės*, t. 3, p. 332–336.

⁶²Kpt. K. Ališauskas, 2-asis pėst. DLK Algirdo pulkas kautynėse ties Giedraičiais, *Karys*, Kaunas, 1928, Nr. 26, p. 499; Ats. plk. J. Petruitis, *Mūsų žygiai*, t. 2, p. 231.

ilgai laukti ir ramiai sėdėti, o reikia nuolat varginti priešą. Tokiais veiksmais dažnai pavyksta suklaidinti, be to, jam sunku sužinoti, kada yra rengiamas platesnio masto ir kada vietinio pobūdžio puolimas. Karininkai šį vado pageidavimą gerai suprato ir, nelaukdami jo išsakymo, patys ėmėsi iniciatyvos priešą alinti. Tačiau tie veiksmai galėjo būti tik laikini, nes ir viena, ir kita kovojanti pusė visuomet brandina rimtesnį puolimo planą, stengdamasi perimti iniciatyvą į savo rankas.

2-ojo pėst. pulko vado mjr. J. Petruičio nuomone, lietuvių pajėgoms tik pasyviai ginantis atsilaukti prieš kelis kartus pranašesnę lenkų kariuomenę vilties beveik nebuvo. O apie lenkų rengimąsi puolimui buvo žinoma tiek iš jų belaisvių, tiek iš vietinių gyventojų. Visgi, pasak mjr. J. Petruičio, pulti lenkus galimybės buvo. Visų pirma buvo patogios puolimui sąlygos. Iki Vilniaus tebuvo apie 40 kilometrų. Taip susiklostė, jog vadinamasis Neries trikampis visą laiką Vilniaus kryptimi buvo siaurėjantis. Vadinasi, visiems 1-osios pėst. divizijos pulkams – 2-ajam, 4-ajam, 7-ajam ir 9-ajam – iš užimamų pozicijų sutartinai puolant Vilniaus kryptimi, prie šio miesto lietuvių pajėgos jau būtų pakankamai tirštos ir galėtų dešiniajame Neries krante buvusioms lenkų pajėgoms sukliudyti persikelti į kairįjį upės krantą. Be to, paremiant 3-iajai pėst. divizijai kairiajame Neries krante, galima buvo turėti vilčių ir dėl Vilniaus išvadavimo⁶³.

2-ojo pėst. pulko karininkų remiamas, mjr. J. Petruitis nuvyko į 1-osios pėst. divizijos štabą Ukmergėje painformuoti vadovybę apie padėties rimtumą ir pasiūlyti įvykdyti puolimą. Tačiau divizijos štabe pritarimo negauta.

Tuo metu lapkričio 16 d. auštant du lenkų batalionai puolė 2-ojo pėst. pulko užtvaras Santakių, Pustilkos ir Papiškių kaimuose ir juos užėmė. Kpt. E. Noreikai drauge su 1-ojo bataliono kariais pavyko lenkus iš šių kaimų išmušti. Lenkams įsitvirtinus aukštumose ties Burkilų kaimu, bandyta juos iš ten išvyti, kautasi iki sutemos, tačiau to padaryti nepavyko⁶⁴.

Sutelkęs stambias karines pajėgas, gen. L. Želigovskis lapkričio 17 d. auštant pradėjo vykdyti savo didžiąją ofensyvą, puldamas lietuvių 1-osios pėst. divizijos užimamą barą nuo Neries upės iki Dubingių. Šią liniją gynė 4-asis, 7-asis ir 2-asis pėst. pulkai. Lenkai iškart perėmė iniciatyvą, nes jų pajėgos buvo kur kas didesnės negu lietuvių (žr. 4 schemą).

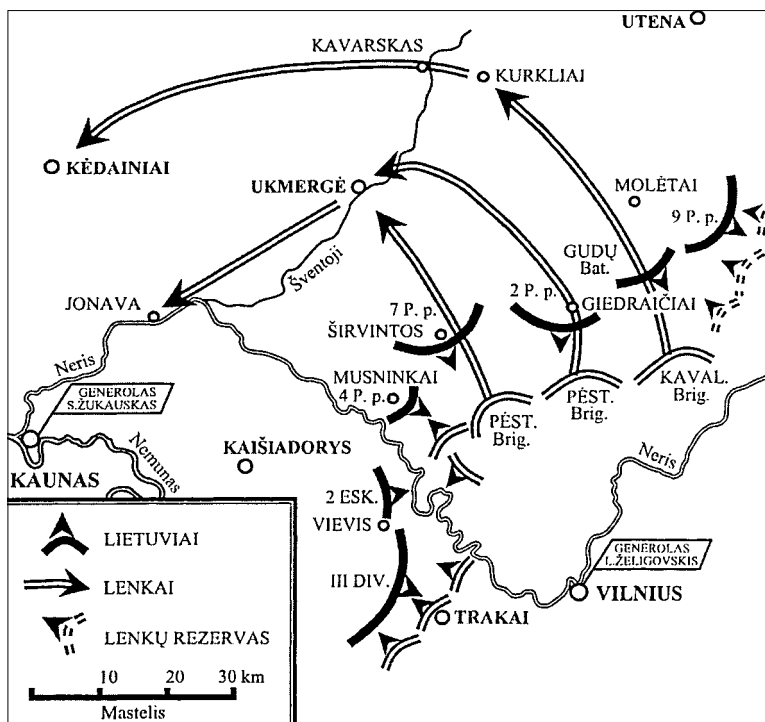
Gen. J. Baranausko vadovaujama brigada (Kauno, Lydos, Minsko pėst. pulkai su dviem baterijomis – 7 patrankomis) puolė Papiškių, Pustilkos, Magazinų kaimus ir Alionių dvarą. Pirmiausia buvo smogta į kairįjį baro sparną, kur į pietryčius nuo Giedraičių, Gižų kaime, stovėjo 2-ojo pėst. pulko vadui mjr. J. Petruičiui pavaldi baltgudžių kuopa. Puolimas buvo staigus ir smarkus. Nors ši kpt. B. Blagoveščensko vadovaujama kuopa labai narsiai ir atkakliai gynėsi, bet atsispirti nepalyginamai didesnėms lenkų jėgoms neišstengė. Baltgudžiams į pagalbą buvo pasiūsta kpt. A. Kyno vadovaujamo 1-ojo bataliono rezervinė 3-ia kuopa (vadas – ltn. V. Juozapavičius), o netrukus ir 8-a kuopa (vadas – ltn. J. Olšauskas). Visgi baltgudžiai buvo priversti pasitraukti Molėtų link⁶⁵.

Užėmę Taukelius, lenkai apie 9 val. pradėjo supti 2-ojo pėst. pulko dešinįjį

⁶³ Ats. plk. J. Petruitis, *Mūsų žygiai*, t. 2, p. 230–232.

⁶⁴ Kpt. K. Ališauskas, *2 pėst. DLK Algirdo pulkas kautynėse ties Giedraičiais...*, p. 500.

⁶⁵ 2-ojo pėst. DLK Algirdo pulko mūšių 1920 11 17–11 21 reliacija, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 75, l. 30.

4 schema.
Gen. L. Želigovskio
puolimo planas
1920 m. lapkričio
17 d.

sparną Alionių dvare, kur stovėjo lt. V. Gvildžio vadovaujama 1-a kuopa. Tuo metu lenkų kavalerijos brigada (11 eskadronų) nujogo Videniškio link. Buvo užpulta ir dešinėje, Romaškonių kaime, buvusi gretimo 7-ojo pėst. pulko 7-a kuopa. 2-ojo pėst. pulko 1-os kuopos baro vieta buvo kalvota, apaugusi krūmais, ir tai trukdė sekti priešą, todėl ši kuopa iš Alionių dvaro pasitraukė į Pajuodžių kaimą. Beveik tuo pat metu lenkai puolė ir Magūnų, Santakių bei Magazinų kaimuose stovėjusią 2-ą kuopą (vadas – lt. K. Ališauskas). Ši kuopa minėtose vietovėse išsilaukė iki 13 val., o po to pasitraukė į Dudonių kaimą.

Savo pozicijose viduriniame pulko ruože tebesilaukė tik mokomoji kuopa (vadas – lt. M. Kareiva) ir 7-a kuopa (vadas – vyr. lt. A. Butkevičius). Jos gynė šį ruožą pagrindine kryptimi Giedraičiai–Vilnius vieškelyje. Fronte pasidarė tarpai, į kuriuos lenkai siuntė vis didesnes jėgas. Pulko sparnai vis labiau buvo riečiami ir lenkai ėjo į užnugarį. Susidarė labai kritiška padėtis.

Pulko vado žinioje, atsargoje, Giedraičiuose, buvo 3-iasis batalionas, kpt. E. Noreikos vadovaujamas, ir 1-asis husarų eskadronas. Sumanyta priešpuoliu paralyžiuoti lenkų puolimą ir atakuoti juos tiesiog fronto kryptimi Giedraičių–Vilniaus vieškeliu lt. M. Kareivos bare. Tam reikalui kpt. E. Noreikai buvo išskirtos 7-a ir 8-a kuopos bei baterijos vienas būrys. Rezerve pasilikta tik 9-a kuopa (vadas – lt. M. Jakobsonas), su kuria reikėtų gintis lenkams užpuolus iš užnugario⁶⁶.

Pulko vadas mjr. J. Petraitis su 1-ojo bataliono vadu kpt. A. Kynu, vyr. lt. B. Hincu bei 9-os kuopos vadu lt. M. Jakobsonu pasiliko Giedraičiuose. Susiskambinus su Širvintose buvusio 7-ojo pėst. pulko vadovybe, sužinota, jog lenkai juos supa iš kairiojo sparno. Su divizijos šta-

⁶⁶Kautynės ties Giedraičiais, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 95, l. 75.

bu ryšio jau nebebuvo. Netrukus paskambinęs 5-os baterijos vadas vyr. ltn. V. Matulevičius pranešė, jog lenkai iš šiaurės apeina Giedraičių ežerą ir gali atakuoti jo bateriją. Jam į pagalbą buvo pasiūsta paskutinė rezervinė 9-a kuopa su ltn. M. Jakobsonu, turėjusi užimti poziciją ant aukštumos tarp Martiniškių dvaro ir Daujočių kaimo ir neleisti priešui užėti į mūsų užnugarį. Baterijos vadui vyr. ltn. V. Matulevičiui įsakyta sutikti lenkus karteče. Taip šaudant galima buvo sulaukyti labai stiprią priešų jėgą⁶⁷.

Tuo metu kpt. E. Noreika su vyr. ltn. A. Butkevičiumi, nuvykę į mokomosios kuopos poziciją ties Krivalaidžių kaimu, rado ją lenkų apgultą. Nieko nelaukdami jie su 7-a kuopa perėjo mokomosios kuopos poziciją ir atakavo lenkus Pustilkos kaimo kryptimi. Čia buvo smarkiai susiremta su lenkų pėstininkais, lydymais dviejų šarvuotų automobilių. Lenkų pėstininkai neatlaikė 7-os kuopos karių taiklios ugnies, turėjo nemažų nuostolių ir leidosi bėgti. Tuo pat metu kpt. E. Noreika su kareivių būriu prisiartinio prie šarvuočių. Jų įgula lietuvių nepažino ir palaikė savaisiais. Pravėręs duris, vieno šarvuočio viršininkas buvo nušautas, o į vidų įmesta sprogsi granata užmušė jo įgulą. Iš paskos važiuojo lenkų šarvuotis paspruko. Kadangi Krivalaidžių–Pustilkos kelyje buvo sugadintas tiltas, likusio šarvuočio nebuvo galima išvežti. Pasirodžiusios stiprios rezervinės lenkų pajėgos privertė 7-ą kuopą pasitraukti į mokomosios kuopos apkasus⁶⁸.

Kupriškių kaimo link žygiavusios 3-ia ir 8-a kuopos, turėjusios sulaukyti Giedraičių kryptimi besiveržiančius lenkus, to padaryti neištengė ir buvo priverstos pasitraukti. 12 val. padėtis buvo tokia: 1-a, 3-ia ir 8-a kuopos jau buvo pasitraukusios, 9-a kuopa toliau gynė kairiąją pulko sparną ties Martiniškių dvaru, o pulko baro centre tebekovojo 7-a, 2-a ir mokomoji kuopos. Pulkui toliau iš abiejų pusių didėjo pavojus, nes lenkai jau buvo užėmę Pajuodžius, Alionis, Akmenką, Pustilkas, Radvoniškius, Kupriškius, Piliakonus, Zanėnus.

Apie 13 val. jau buvo visiškai aišku, jog atmušti lenkų puolimą ir likviduoti apsupties pavojų nebėra jokios vilties. Svarbiausia buvo išsilaukyti iki tol, kol pradės temti. Todėl 5-os baterijos vadui vyr. ltn. V. Matulevičiui buvo įsakyta kuo intensyviau šaudyti visų kuopų, ypač mokomosios, bare. Pastarosios vadas ltn. M. Kareiva, baigęs šovinius, paskutinįją lenkų ataką atmušė vien rankinėmis granatomis⁶⁹.

Gavęs pulko vado įgaliojimus, 1-ojo bataliono vadas kpt. A. Kynas su vyr. ltn. B. Hincu paskutiniai paliko Giedraičius, nors už jų Vilniaus kryptimi dar tebekovojo minėtos mokomoji, 7-a ir 2-a kuopos. Mokomosios kuopos vadas ltn. M. Kareiva apie gautą įsakymą trauktis painformavo kpt. E. Noreiką ir 7-os kuopos vadą vyr. ltn. A. Butkevičių. Kadangi trauktis į Giedraičius jau nebebuvo galima, nes vieškelis buvo lenkų apšaudomas, o vietomis jų užimtas, 7-a kuopa ir mokomoji kuopa pasuko į vakarus nuo Giedraičių – pro Pašilę į Rudžionis. Besitraukiant buvo sunkiai sužeistas 3-iojo bataliono vadas kpt. E. Noreika – vadovavimą perėmė vyr. ltn. A. Butkevičius.

Tuo laiku ltn. J. Mačiukas kulkosvaidžio ugnimi iš Pašilių kaimo iki paskutinio šovinio stabdė puolantį priešą, duodamas laiko mokomajai kuopai ir 7-ai kuopai atsitraukti. Pristigęs šovinių, ltn. J. Mačiukas norėjo išvežti kulkosvaidį, bet buvo sunkiai sužeistas ir pateko len-

⁶⁷ *Ten pat.*

⁶⁸ 2-ojo pėst. DLK Algirdo pulko mūšių 1920 11 17–11 21 reliacija, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 75, l. 30.

⁶⁹ Ltn. Mečislovas Kareiva (iš kovų su lenkais), LCVA, f. 929, ap. 3, b. 95, l. 31.

kų nelaisvėn. Kadangi sužeidimas buvo pavojingas gyvybei, o priežiūra bloga, ltn. J. Mačiukas Vilniuje mirė, kur ir buvo palaidotas⁷⁰.

Pats pulko vadas mjr. J. Petraitis nuvyko į 5-ą bateriją ir kartu su jos vadu vyr. ltn. V. Matulevičiumi smarkia artilerijos ugnimi stengėsi palengvinti pulko dalių atsitraukimą. Puolant lenkams bateriją iš Martiniškių pusės, ji buvo padalyta į du būrius. Vienas turėjo likti Bekupės pozicijoje ir palaikyti besitraukiančias pulko dalis, o kitas – pasitraukti į Šiupienių dvaro rajoną ir, užėmus poziciją ties 154-tąja aukštuma, mušti iš kairės puolantiems lenkams į sparną. Baterija savo uždavinį atliko labai gerai⁷¹.

Kpt. A. Kyno įsakymu pulkas sustojo Kreivinės viensėdyje, Rubikonų, Kasparavo, Dudonių kaimuose, Šiupienių dvaro bei Čivilių ruože – maždaug už 6 km nuo Giedraičių. Ėmęs vadovauti 3-iajam batalionui, vyr. ltn. A. Butkevičius su batalionu užėmė Čivilių, Šiupienių dvaro barą prie Dudonių ežero. Kpt. A. Kyno vadovaujamo bataliono 1-a kuopa buvo Dudonių kaime, mokomoji kuopa – Kreivinės ir Rubikonų kaimuose. 3-ia kuopa pasiūsta į Balninkų miestelį, o 2-a – Kasparavo palivarke. Apie 20 val. pulko dalys jau buvo nurodytose vietose. Pulko štabas apsistojo Želvoje⁷².

Nors po atkaklių kautynių su didesnėmis priešo jėgomis 2-asis pėst. pulkas lapkričio 17 d. ir buvo priverstas palikti Giedraičius ir pasitraukti į naują liniją, tačiau jo kovotojai – tiek karininkai, tiek eiliniai kareiviai – savo uždavinį garbingai atliko. Jų pasiaukojimas tėvynei ir uolus pareigų vykdymas buvo aukščiausio lygio. Jei būtų sulaukta paramos iš kairiajame sparne buvusio kaimyninio 9-ojo pėst. pulko, kuris tuomet Molėtų rajone beveik nevykdė jokių kovos užduočių, taip pat didesnio dėmesio iš karinės vadovybės, rezultatai galėjo būti kur kas geresni. Puolimo pradžioje lenkai buvo nusiteikę karingai, bet, 2-ojo pėst. pulko dalims labai aktyviai pasipriešinus, kautynių pabaigoje tas jų kovingumas jau buvo smarkiai išblėšęs.

Lapkričio 18 d. apie 4 val. lenkai smarkiai apšaudė 2-ojo pėst. pulko užtvaras. Sužinojęs, jog jų kavalerija pasirodė Videnišio bei Geliogalių apylinkėse ir slenka Balninkų link, savo veiksmis keldama 2-ajam pėst. pulkui apsupimo pavojų, kpt. A. Kynas su 1-uoju batalionu pasitraukė į Rozališkių, Mateikiškių ir Šešuolių liniją, o vyr. ltn. A. Butkevičius su 3-uoju batalionu – į Želvą. Apie 18 val. du lenkų raitelių eskadronai išstūmė 2-ojo pėst. pulko užtvaram iš Balninkų ir slinko toliau Alantos bei Kurklių link. 21 val. sužinota, jog lenkai, užėmę Kurklius, žygiuoja Vidiškių–Ukmergės link. 2-asis pėst. pulkas buvo priverstas atsitraukti į Šešuolės–Virintos upių liniją, kad suspėtų perspėti Ukmergės link slenkantį priešą. Apie 24 val. į Vidiškes atvyko 8-ojo pėst. pulko 3-iasis batalionas. Tada 2-ajam pėst. pulkui iš kairės pusės pavojus nebegrėsė⁷³.

1920 m. lapkričio 19 d. rytą 2-ojo pėst. pulko štabas ir 3-iasis batalionas buvo apsistoję Lyduokiuose, o užtvaros išstatytos Skačiūnų dvare ir Žemaitkiemyje. Pulko 1-asis batalionas buvo užėmęs šiuos punktus: mokomoji kuopa – Tyvolio viensėdyje ir 1-a kuopa – Rimeikių kaime. Pulko ligoninė buvo Vidiškių miestelyje. Čia netrukus atvyko ir 8-ojo pėst. pulko 2-asis batalionas, kuriam buvo įsakyta užimti tiltus per Šventąją, ant plento Ukmergė–Utena ir ant kelio Vidiškės–Žemaitkiemis⁷⁴.

⁷⁰2-ojo pėst. DLK Algirdo pulko mūšių 1920 11 17–11 21 reliacija, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 75, l. 30.

⁷¹Ats. plk. J. Petraitis, *Mūsų žygiai*, t. 2, p. 245.

⁷²*Ten pat*, p. 248–249; 2-ojo pėst. DLK Algirdo pulko mūšių 1920 11 17–11 21 reliacija, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 75, l. 30.

⁷³*Ten pat*.

⁷⁴Kpt. K. Ališauskas, *2-ojo pėst. DLK Algirdo pulkas kautynėse ties Giedraičiais...*, p. 504; 8-ojo pėst. Kauno kunig. Vaidoto pulko karo dienynas (1920 09 01–12 31), LCVA, f. 929, ap. 3, b. 75, l. 34.

Netrukus buvo gautas 1-osios pėst. divizijos vado plk. ltn. E. Adamkavičiaus įsakymas 2-ajam pėst. pulkui susikoncentruoti Lyduokiuose ir žygiuoti Žemaitkiemio–Balninkų kryptimi susisiekti su Videnišio rajone veikiančio 9-ojo pėst. pulko dalimi, kad tuo būdu atkirstų kelią į Kurklių rajoną prasiveržusiai lenkų kavalerijos brigadai.

Apie 12 val. pulkui susikoncentravus Lyduokiuose, nuo Ukmergės pusės atskrido lėktuvas ir pradėjo mėtyti bombas. Buvo sužeistų kareivių, užmuštų arklių. Manoma, jog tai buvęs mūsų pačių lėktuvas.

Tuo metu buvo gauta žinia, jog į Ukmergę atvyko armijos vadas gen. S. Žukauskas, kuris pakeitė 1-osios pėst. divizijos vado plk. ltn. E. Adamkavičiaus įsakymą ir nurodė 2-ajam pėst. pulkui užimti barą kryptimi Balninkai–Želva–Šešuoliai–Giedraičiai. Netrukus vyr. ltn. A. Butkevičiaus vadovaujamas 3-iasis batalionas per Žemaitkiemį buvo pasiūstas į Balninkus. Tačiau lenkų čia jau nebebuvo, išskyrus atsilikusius raitelius, kurių vienas pateko nelaisvėn. Užėmęs Balninkus, vyr. ltn. A. Butkevičius išstatė sargybas Pusvaškių ir Karališkių kaimuose ir pasiuntė žvalgus į Videniškį, kad susisiektų su 9-ojo pėst. pulko batalionu⁷⁵.

Kpt. A. Kyno vadovaujamas 1-asis batalionas iš Lyduokių išvyko į Želvą. Lenkų čia nebuvo. Užėmęs Želvos–Šešuolių barą, susisiekė su 8-ojo pėst. pulko 1-uju batalionu iš dešinės ir su savo pulko 3-uoju batalionu iš kairės bei Videnišio rajone buvusio 9-ojo pėst. pulko dalimis. Pasiuntus žvalgybą, sužinota, jog lenkų pėstininkai buvo įsitvirtinę Dūdėnų–Šiupienių–Seirūnų–Miškeliškių linijoje⁷⁶.

Lapkričio 20 d. apie 9 val. buvo gautas armijos vado gen. S. Žukausko įsakymas 2-ajam pėst. pulkui susikoncentruoti Želvoje ir iš ten žygiuoti Giedraičių link. Santalka užtruko. Apie 17 val. armijos vadas gen. S. Žukauskas dar kartą paskambino pulko vadui mjr. J. Petruičiui ir įsakė, susirinkus Želvoje, pradėti puolimą Giedraičių kryptimi, nes lapkričio 21 d. 9 val. atvyksianti Tautų Sąjungos Karinė kontrolės komisija karo veiksmų sustabdyti. Todėl buvo nurodyta pulkui iki to laiko kiek galima toliau pasislinkti į priekį⁷⁷.

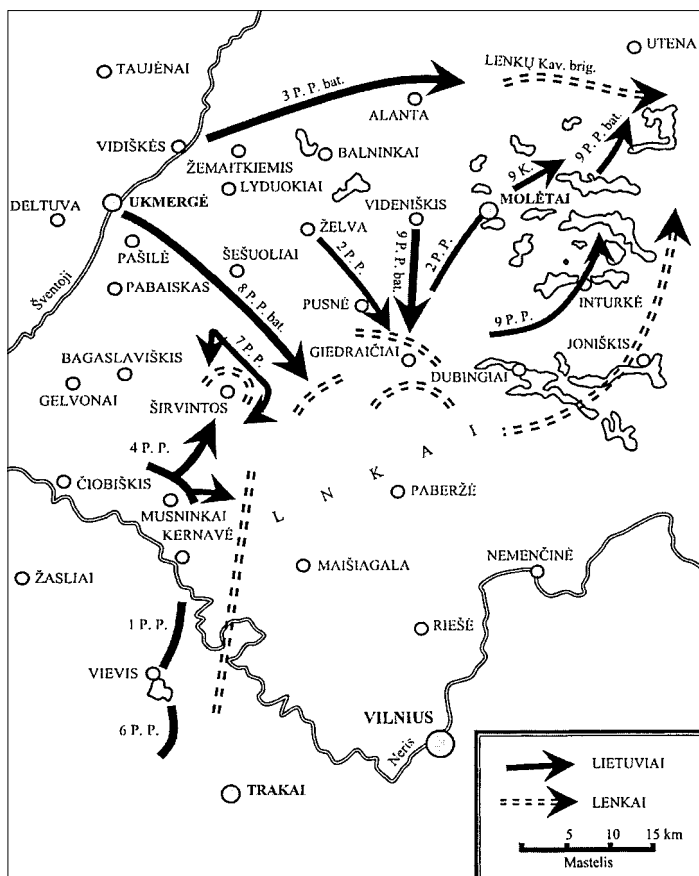
Apie 18 val. pulko dalims susitelkus Želvoje, buvo sušauktas karininkų susirinkimas Giedraičių puolimo planui aptarti. Nors tuo metu pulke tebuvo likę tik 14 karininkų, tačiau tiek jų, tiek kareivių nuotaika buvo labai gera. Išaiškinus karininkams pulko uždavinius, mjr. J. Petruitis išsiuntė pranešimą kairėje buvusiam 9-ojo pėst. pulko bataliono vadui, jog armijos vadas įsakęs 2-ajam pėst. pulkui pulti Giedraičius iš Želvos, o jam – iš Videnišio (žr. 5 schemą).

2-asis pėst. pulkas lapkričio 20 d. apie 23 val. pradėjo žygį Giedraičių link. Žygiuojama buvo tokia tvarka: kpt. A. Kyno vadovaujamas 1-asis batalionas ir mokojoji kuopa vyko Pusnės kaimo kryptimi, kur tikėtasi sutikti rimtą lenkų pasipriešinimą, toliau 1 km nuo 1-ojo bataliono – vyr. ltn. A. Butkevičiaus vadovaujamas 3-iasis batalionas su 6-os baterijos būriu iš paskos pulko rezerve. Ltn. V. Gvildžiui su 1-ąja kuopa buvo nurodyta, pasinaudojus nakties tamsa, žygiuoti pulko voros dešinėje pusėje, iš vakarų pusės apeiti Dūdėnų ežerą ir pulti į pietus nuo Bekupės dvaro lenkų artilerijos poziciją. Želvoje paliktas ltn. A. Tilvikas su ka-

⁷⁵ Kautynės ties Giedraičiais, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 95, l. 76.

⁷⁶ 2-ojo pėst. DLK Algirdo pulko mūšių 1920 11 17–11 21 reliacija, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 75, l. 30.

⁷⁷ Kautynės ties Giedraičiais, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 95, l. 77.

5 schema. Širvintų–Giedraičių–Muserninkų kautynės 1920 m. lapkričio 19–21 d.

reivių būriu turėjo apsaugoti pulko užnugarį nuo galimo besibastančių lenkų kavaleristų užpuolimo⁷⁸.

Pulkas žygiavo sparčiai. Lapkričio 21 d. 2 val. pulko apsaugoje žygiuojanti 2-a kuopa pasiekė Pusnės kaimą. Čia lenkų nebuvo. Greitu laiku į šį kaimą atvyko ir jame apsistojo 1-asis batalionas. 3-iasis batalionas su 6-os baterijos būriu išsikūrė Sauginių kaime. 2-os kuopos vado pasiūsta žvalgyba grįžusi pranešė, jog lenkai užėmė Dūdėnų–Seirūnų liniją⁷⁹.

Auštant kpt. A. Kyno vadovaujamas batalionas trimis puolančiomis grupėmis pradėjo žygį. Tiek šį batalioną, tiek mokomąją kuopą sudarė išimtinai naujokai. Apie 7 val. avangarde ėjusi 2-a kuopa ties Šiupienių dvaru sutiko priešą ir jį puolė. Ltn. K. Matulaičio vadovaujama grupė išvijo lenkus iš Seirūnų palivarko, o ltn. K. Ališauskas su savo grupe užėmė 154-ąją aukštumą. Tolesnį slinkimą lenkai, įsitvirtinę stiprioje pozicijoje, sulaikė. Iš Bekupės dvaro lenkams atėjo pagalba. Įnirtingų kautynių metu buvo sunkiai sužeistas ltn. K. Matulaitis. Jo grupės kareiviai pradėjo trauktis. Kairėje buvęs ltn. K. Ališauskas, matydamas ltn. K. Matulaičio grupės nesėkmę, savo ugnimi parėmė jos atsitraukimą. Lenkai vėl užėmė Seirūnų palivarką⁸⁰.

1-ojo bataliono vadas kpt. A. Kynas pasiuntė į pagalbą mokomąją kuopą pulti šį palivarką bei Bekupės dvarą.

⁷⁸ Ats. plk. J. Petraitis, *Mūsų žygiai*, t. 2, p. 259.

⁷⁹ Kautynės ties Giedraičiais, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 95, l. 77.

⁸⁰ 2-ojo pėst. DLK Algirdo pulko mūšių 1920 11 17–11 21 reliacija, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 75, l. 30.

Apšaudyti kryžmine ugnimi, lenkai buvo priversti Šiupienių dvarą palikti. Tačiau prie Bekupės dvaro mokomajai kuopai teko kuriam laikui sustoti. Čia žuvo jos vadas ltn. P. Telksnys⁸¹.

Ltn. V. Gvildžio vadovaujama 1-a kuopa, sutikusi lenkus Dūdėnų kaime, užtruko ir laiku nespėjo ateiti į pagalbą ties Bekupės dvaru kovojančiai mokomajai kuopai. O laikas reikalavo energingai veikti, pradėjo šaudyti abiejų pusių artilerijos. Tuo metu prie kautynių vietos atvyko vyr. ltn. A. Butkevičiaus vadovaujamas 3-iasis batalionas. Pamatęs, jog 1-ojo bataliono puolimas silpnėja, jis 9-ą kuopą pasiuntė į dešinįjį sparną, 8-ą kuopą – vieškeliu Bekupė–Giedraičiai, o 7-ą kuopą – kairėje 8-os. Bataliono kariai, kurių pusė buvo dalyvavusių kautynėse su bolševikais ir bermontininkais, drąsiaiėjo pirmyn. Tai paveikė ir 1-ojo bataliono karių nuotaiką⁸².

Pirmoji ugnies liniją pasiekė vyr. ltn. S. Musatovo vadovaujama 7-a kuopa. Mikliai išskleidęs kuopą, pradėjo puolimą. Kuopa veržėsi paspartintu tempu, dainuodama patriotines dainas. Dengiama kulkosvaidžių ugnies, 7-a kuopa šuoliais prisiriartino prie lenkų ir šoko durtuvų kovon. Šie neišlaikė įtampas ir leidosi bėgti. Vyr. ltn. S. Musatovas, nieko nelaukdamas, persekiojo juos palei Bekupės dvarą, kur buvo sunkiai sužeistas⁸³. Bekupės–Juozapavo ruožas buvo užimtas.

Lenkai prieš puolančius lietuvius siuntė iš Giedraičių rajono vieną batalioną paskui kitą. Nors ir patirta nuostolių, įniršis didėjo. Čia buvo paimta nelaisvėn nemaža Lydos pulko kareivių. Tačiau, gavę paramą iš Kauno ir Minsko pulkų, lenkai laikinai užsilaikė ant linijos aukštumų prieš Giedraičius, palaikomi smarkios artilerijos ugnies, stovėjusios Martiniškių dvare. 6-os baterijos būrio vadui pavyko sužinoti priešo baterijos poziciją. Operatyviai perkėlęs savo būrį į Šiupienių kaimo rajoną, nukreipė artilerijos ugnį į Martiniškių dvarą. Viena granata pataikė į priešo bateriją ir išvedė iš rikiuotės jo patranką. Lenkų baterija ėmė skubiai trauktis, tuo sudarydama galimybes lietuviams toliau atakuoti priešą. Atakuojant aukštumas ties Giedraičiais, kaip minėjome, buvo sunkiai sužeistas 1-os kulkosvaidžių kuopos vadas ltn. K. Matulaitis, visą laiką ėjęs grandinėje su kulkosvaidininkais, ir netrukus mirė. Tuo laiku iš dešinės priešą atakavo 1-a kuopa. Jos metu žuvo kuopos vadas ltn. V. Gvildys. 7-a kuopa ir mokomoji kuopa liko be karininkų – jas vedė puskarininkiai. Prieš pat Giedraičius, Martiniškių ruože, lenkai paskutinį kartą pasipriešino. Tačiau mokomajai kuopai vadovavęs vyr. pusk. J. Kuliešius smarkia ataka vijo lenkus toliau. Šie jau bėgo Giedraičių miestelio link⁸⁴.

Tuo pat metu kairėje puolė ltn. K. Ališauskas ir ltn. A. Šova, kurie greit užėmė Martiniškių dvarą. Neatlaikę spaudimo, lenkai bėgo į Giedraičius. Nesuskubusieji pabėgti buvo paimti nelaisvėn. Sumaniais veiksmais, supdami dešinįjį lenkų sparną, ltn. K. Ališauskas ir ltn. A. Šova palengvino Giedraičių paėmimą ir nulėmė šias kautynes lietuvių naudai⁸⁵.

Pirmuoju į Giedraičių miestelį įsiveržė vyr. pusk. J. Kuliešius su mokomosios kuopos kareivių būriu. Jis tekinas vijo bėgančius lenkus, perėjo visą miestelį ir sustojo pietinėje jo dalyje prie vieškelio Giedraičiai–Vilnius. Netrukus

⁸¹ Kautynės ties Giedraičiais, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 95, l. 78.

⁸² *Ten pat.*

⁸³ Vyr. ltn. Sergejus Musatovas (iš kovų su lenkais), *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 95, l. 32.

⁸⁴ Kpt. K. Ališauskas, *2-ojo pėst. DLK Algirdo pulkas kautynėse ties Giedraičiais...*, p. 507; II pėst. DLK Algirdo pulko mūšių 1920 11 17–11 21 reliacija, *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 75, l. 30.

⁸⁵ Ltn. A. Šova (iš kovų su lenkais), *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 119, l. 32.

į miestelį atvyko iš kairiojo sparno ltn. K. Ališauskas su 2-a kuopa, ltn. A. Šova ir ltn. A. Kaveckas. Miestelyje prie bažnyčios tarp jų užsimezgė linksmas pokalbis apie iškovotą sunkią pergalę. Į Giedraičius atvykęs 3-ojo bataliono vadas vyr. ltn. A. Butkevičius ltn. K. Ališauską su 2-a kuopa pasiuntė Magūnų–Juodiškių, o mokomąją ir 7-ą kuopas su vyr. pusk. J. Kuliešiumi – keliu Giedraičiai–Krivalaidžiai Vilniaus link⁸⁶.

Vyr. pusk. J. Kuliešius, prisiartinęs prie Krivalaidžių kaimo, jį staiga puolė. Jis buvo tiek įsidrąsinęs, jog visai nebesisaugojo, ir čia pat lenkų buvo nukautas. Likę be vado, jo kariai pasitraukė iš kaimo ir sustojo. O ltn. K. Ališauskas, su 2-a kuopa žygiuodamas Magūnų–Juodiškių link, ties Mitkūnų kaimu susidūrė su besitraukiančiu lenkų būriu. Po susišaudymo lenkai ėmė bėgti. Spėję prisijungti prie 2-os kuopos ltn. S. Marcinkaus ir ltn. Paliulionio būriai, vydami lenkus, 18 jų paėmė nelaisvėn. Buvo užimti Magūnų ir Juodiškių kaimai. 2-asis pėst. pulkas apsistojo Giedraičių–Pašilių–Magūnų–Juodiškių linijoje⁸⁷.

Tai įvyko apie 16 val., o pulkas buvo gavęs iš divizijos štabo įsakymą sustabdyti aktyvius kovos veiksmus tos dienos 9 val. ryto.

Užėmęs Giedraičius, 2-asis pėst. pulkas dar tikėjosi galimo lenkų operatyvinės grupės, į kurią įėjo Kauno, Lydos, Minsko ir Gardino pulkai, vadovaujamos gen. J. Baranausko (Baranovskio), priešpuolio. Nors šie lenkų pulkai kautynių ties Giedraičiais metu ir buvo gerokai apšaudyti, tačiau jų kiekybinis pranašumas, palyginti su lietuvių pajėgomis, tebebuvo akivaizdus. Mūsų 2-ojo pėst. pulko jėgos jau buvo visai menkos. Esantis kairėje 9-ojo pėst. pulko batalionas visą kautynių laiką ėjo lygiagrečiai su 2-uoju pėst. pulku ir, neturėdamas priekyje priešo, galėjo užėti lenkams į užnugarį ir tuo pulkui padėti. Tačiau to nebuvo padaryta.

Tą pat lapkričio 21 d. apie 17 val. 1-ojo bataliono vadas kpt. A. Kynas per vieną gyventoją valstietį nusiuntė raštelį lenkų baro viršininkui, kuriame pranešė, jog grupė yra gavusi įsakymą sustabdyti kovos veiksmus ir paklausė, ar lenkai gavę tokį įsakymą.

Lenkai pranešė, jog tokio įsakymo nėra gavę ir prašė atsiųsti pasitarti karininką, kurio neliečiamumą garantavo pats jų operatyvinės grupės viršininkas gen. J. Baranauskas. Pas lenkus į Paberžėje buvusį štabą išvyko vyr. ltn. A. Butkevičius. Jo pokalbio su lenkų gen. J. Baranausku metu pastarasis pareikalavo, kad lietuviai pasitrauktų į pozicijas, kuriose buvo lapkričio 21 d. 9 val. Vyr. ltn. A. Butkevičius atsakė, jog negalys duoti tokio pažado, nes tai yra grupės vado kompetencija. Visgi lenkų raštišką atsakymą pulko vadui atvežė. Jame gen. J. Baranauskas pakartotinai pareikalavo iš Giedraičių grupės viršininko mjr. J. Petruičio apleisti po lapkričio 20 d. 18 val. užimtas vietas – Didįjį Dvarą–Vadorius–Juozapavą–Seirūnus–Bekupę–Dūdėnus–Orliškius–Gaidelius–Vaičionius–Šėsuolius. Priešingu atveju nelaikė savęs atsakingu už visa, kas galėjo įvykti⁸⁸.

Šis gen. J. Baranausko raštas buvo pasiųstas 1-osios pėst. divizijos štabui. O pėst. pulko vadas mjr. J. Petruitis 1920 m. lapkričio 22 d. taip atsakė gen. J. Baranauskui: „Ką kovodamas paėmiau, tą tik kovodamas ir atiduosiu“⁸⁹.

⁸⁶ Kautynės ties Giedraičiais, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 95, l. 79.

⁸⁷ 2-ojo pėst. DLK Algirdo pulko mūšių 1920 11 17–11 21 reliacija, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 75, l. 30.

⁸⁸ Ats. plk. J. Petruitis, *Mūsų žygiai*, t. 2, p. 271–272.

⁸⁹ *Ten pat.*

Nors po kovų su lenkais 2-ojo pėst. pulko kariai ir buvo labai išvargę, tačiau, tikėdamiesi galimo jų puolimo, visą naktį budėjo. Pulkuvi kėlė nerimą ir ta aplinkybė, jog po kautynių daug lenkų kareivių buvo pasislėpę miškuose ir ieškojo kelio grįžti į savo dalinius. Šios nuo 20 iki 30 vyrų likusios užnugaryje lenkų grupės kėlė nemažą pavojų.

Lapkričio 17–21 d. vykusių kautynių metu lenkų nuostoliai: sudaužytas šarvuotas automobilis, paimti 2 kulkosvaidžiai, apie 20 000 šovinių šautuvams, keletas vežimų artilerijos sviedinių, 60 belaisvių, daug baro užnugaryje išsklaidytų priešokarių, kuriems surinkti neturėta laisvų žmonių. Giedraičių apylinkėse suskaičiuota apie 30 priešokarių ir daug dar buvo neišaiškinta. Neišaiškintas ir sužeistų priešokarių skaičius. Į lietuvių rankas pateko 11 sunkiai sužeistų lenkų karių⁹⁰.

Lietuvių nuostoliai: žuvo 1-os kuopos vadas lt. V. Gvildys, ėjęs mokomosios kuopos vado pareigas lt. P. Telksnys, 1-os kulkosvaidžių kuopos vadas K. Matulaitis; sunkiai sužeisti: 3-iojo bataliono vadas kpt. E. Noreika, lt. J. Mačiukas (pateko į nelaisvę), 7-os kuopos vadas vyr. lt. S. Musatovas, jaun. karin. Mačiulevičius. Užmušta 15 kareivių, sužeista apie 60 ir dingusių be žinios apie 70⁹¹.

Mūšiuose ypač pasižymėjo 3-iojo bataliono vadas kpt. E. Noreika, pats asmeniškai veddamas antpuolius ir visą laiką būdamas priešakyje, 3-ios kulkosvaidžių kuopos lt. J. Mačiukas, einąs 3-iojo bataliono vado pareigas vyr. lt. A. Butkevičius, po kpt. E. Noreikos sužeidimo ėmęs vadovauti šiam batalionui; 1-ojo bataliono vadas A. Kynas ypatingu mokėjimu kariauti ir narsumu, 7-os kuopos vadas vyr. lt. S. Musatovas nepaprastu savo narsumu, tos pat kuopos karin. Mačiulevičius, kuris sunkiai sužeistas iki mūšio pabaigos liko rikiuotėje, 1-os kulkosvaidžių kuopos vadas lt. K. Matulaitis, mokomosios kuopos vadas lt. P. Telksnys (užmuštas), 9-os kuopos vadas lt. M. Jakobsonas, 2-os kuopos vadas lt. K. Ališauskas, mokomosios kuopos vadas lt. M. Kareiva ir jaunesnysis pulko gyd. Jurgelionis, kuris, visą laiką apšaudomas šautuvų ugnimi, lakstė, vienoj rankoj laikydamas šautuvą, o kitoje tvarstomąją medžiagą, nuo vieno mūšio sparno prie kito, teikdamas kuo greičiausia pagalbą sužeistiesiems, tuo būdu išgelbėdamas daug gyvybių nuo mirties⁹².

Nukauti lenkų kariai lapkričio 23 d. buvo palaidoti Giedraičių kapinėse, o lietuviai – Giedraičių, Želvos ir Ukmergės kapinėse⁹³.

Lygiagrečiai su sėkmingomis kovomis su lenkais Giedraičių krašte lietuviai pasiekė išpūdingas pergales ir kaimyniniuose fronto baruose. Lapkričio 19 d. 7-ojo pėst. pulko kariai, pritaikę staigią, žaibišką taktiką, ne tik sutrukdė lenkams numatytą stambų puolimą Ukmergės kryptimi, bet iškovojo itin reikšmingą pergalę, įėjusią į istoriją Širvintų „stebuklo“ vardu, kuri nepaprastai pakėlė lietuvių kovinę dvasią ir įgalino mūsų ginkluotąsias pajėgas perimti į savo rankas tolesnių karo veiksmų su želigovskininkais iniciatyvą.

Kovų su lenkais dešiniajame bare 4-asis pėst. pulkas Musninkų ruože ne tik atlaikė didelį priešokarių jėgų spaudimą, bet savo aktyviais veiksmais taip pat prisidėjo prie gen. L. Želigovskio kariuomenės pralaimėjimo. Šias Širvin-

⁹⁰2-ojo pėst. DLK Algirdo pulko mūšių 1920 11 17–11 21 reliacija, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 75, l. 30.

⁹¹Ten pat, l. 30–31.

⁹²Ten pat.

⁹³Kautynės ties Giedraičiais, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 95, l. 79.

tu–Giedraičių–Musninkų karines operacijas labai teigiamai įvertino Lietuvos aukščiausioji vadovybė bei visa tauta.

Lietuvos kariuomenė kovojo ryžtingai, nes gerai žinojo, už ką ir dėl ko kovoja. Nors priešas buvo keleriopai gausesnis, tačiau aršioje kovoje lenkų grobuoniška galybė buvo palaužta.

Nepavykęs lenkų gen. L. Želigovskio puolimas Giedraičių, Širvintų ir Musninkų kryptimi, prastėjanti jo kariuomenės padėtis, Antantės ir Tautų Sąjungos spaudimas bei kt. veiksniai privertė gen. L. Želigovskį susilaikyti nuo tolesnių karo veiksmų su Lietuva. 1920 m. lapkričio 29 d. 14 val. Kauno geležinkelio traukinio vagone su lenkais buvo pasirašytas paliaubų sutarties protokolas. Be Lenkijos ir Lietuvos atstovų, minėtą sutartį pasirašė ir derybose dalyvavę keturi Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos nariai. Ji buvo patvirtinta Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos antspaudu⁹⁴.

Remdamasi pasirašyto paliaubų sutarties protokolo Nr. 3 turiniu, Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisija nustatė neutralią zoną. Abi pusės turėjo pasitraukti po 3 km. Tuo būdu susidarė 6 km pločio neutrali zona. Lietuva ir Lenkija buvo įpareigtos iki 1920 m. gruodžio 3 d. 12 val. pasitraukti iš nustatytosios zonos⁹⁵. Nustatytu laiku abiejų pusių kariuomenės buvo atitrauktos.

To meto spaudoje Lietuvos vadovybei buvo priekaištaujama, kad po Širvintų–Giedraičių–Musninkų kautynių laimėjimo ji neturėjusi paisyti Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos reikalavimų nutraukti karo veiksmus, bet žygiuoti pirmyn ir atsiimti gen. L. Želigovskio kariuomenės okupuotą Vilnių ir Vilniaus kraštą. Tuo metu ejęs 2-ojo pėst. pulko vado pareigas mjr. J. Petruitis, išreikšdamas daugelio karininkų bei kareivių nuotaikas, vėliau savo prisiminimų knygoje taip rašė:

„... ties Giedraičiais ir Širvintais mes priešą sumušėm, bet pasinaudoti mūsų kautynių laimėjimo vaisiais mums nebedavė. Išėjo taip, kad sumušėm priešą, o kautynes visgi pralaimėjom... Giedraičių ir Širvintų kautynės jau buvo išsprendusios Vilniaus likimą, bet mūsų vadovybė mūsų kautynių vaisiais nemokėjo pasinaudoti“⁹⁶.

Tačiau Lietuvos vyriausybė buvo įsitikinusi, jog, žygiuojant į Vilnių, gen. L. Želigovskiui tučtuoju būtu atėjusios pagalbon netoli buvusios reguliariosios lenkų armijos dalys. Todėl ji ir pakluso Karinės kontrolės komisijos reikalavimams.

Vilniaus ir Vilniaus krašto atplėšimas nuo Lietuvos buvo skaudus smūgis Lietuvos valstybei, visai lietuvių tautai.

Išvados

1. Lietuvos valstybės atkuriamuoju laikotarpiu į mūsų tautos laisvę ir nepriklausomybę kėsinosi daugelis priešų, tačiau bene sunkiausias ir daugiausia aukų pareikalavusias kovas teko patirti susirėmimuose su lenkais. Pastarieji niekaip nenorėjo susitaikyti su mintimi,

⁹⁴ Karo paliaubų protokolas, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 212, l. 9.

⁹⁵ Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos notos Lietuvių ir Lenkų valdžioms, LCVA, f. 1359, ap. 1, b. 12, l. 8.

⁹⁶ Ats. plk. J. Petruitis, *Mūsų žygiai*, t. 2, p. 288.

jog Lietuvos, taip pat ir Giedraičių krašto, žmonės, tarp kurių buvo nemažai ir sulenkėjusių gyventojų, siekia kurti laisvą, nepriklausomą gyvenimą. Tuometiniai Lenkijos valdantieji sluoksniai, klastingai sulaužę 1920 m. spalio 7 d. Suvalkuose tarp abiejų valstybių pasirašytą sutartį, inspiravo tariamą jų gen. L. Želigovskio „sukilimą“ ir jau kitą dieną metė prieš Lietuvą stambias ginkluotas pajėgas jos laisvei užgniaužti.

2. Vienas iš lenkų kariuomenės puolimo taikinių buvo netoli Vilniaus geroje geografinėje ir strateginėje padėtyje esąs ir savo istorine praeitimi garsus Giedraičių kraštas, per kurį ėjo svarbus kelias į Lietuvos teritorijos gilumą. Siekdami savo agresyvių tikslų, lenkai tikėjosi, užėmę Giedraičius ir jų apylinkes, supamuoju manevru pro Ukmergę toliau veržtis Lietuvos laikinosios sostinės – Kauno – link.

3. Lietuvos karinė vadovybė, gerai suprasdama šio krašto užėmimo svarbą lenkų strateginiuose planuose ir iškilusią grėsmę, siekė visomis išgalėmis jiems tai sukliudyti. Išdėstydamą savo negausias pajėgas kituose fronto su lenkais baruose, ji Giedraičių kraštui ginti pasiuntė jau gerai užsigrūdinusį ankstesnėse kovose su priešais 2-ąjį Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Algirdo pėstininkų pulką, kuriam talkino kairėje bei dešinėje nuo jo buvę 9-ojo ir 7-ojo pėstininkų pulkų daliniai.

4. 1920 m. spalio–lapkričio mėn. Giedraičių krašte vykusios kautynės buvo vienas iš ryškiausių mūsų kariuomenės Nepriklausomybės kovų epizodų, kur atsiskleidė visos tuometinio lietuvio kario teigiamos savybės: begalinė meilė savo tėvynei, gimtajam kraštui ir jo laisvei, drąsa, pasiaukojimas, pasiryžimas bet kuriomis aplinkybėmis kovoti iki žūtutinės pergalės.

5. Apgynę šį kraštą, sutriuškinę ir išviję lenkus, mūsų kariai įrašė garbingą puslapį ne tik į kariuomenės, bet ir į visos lietuvių tautos istoriją.

Straipsnio rankraštis įteiktas 2005 03 16, serijos „Lietuvos valsčiai“

Mokslo darbų komisijos įvertintas 2009 03 18, skelbti parengtas

2009 09 21.

Straipsnis numatomas spausdinti „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Giedraičiai“ (vyr. redaktorius ir sudarytojas *Venantas Mačiekus*).

Straipsnio kalbos redaktorius *Albinas Masaitis*, korektorė *Rasa Kašėtienė*, anglų k. redaktorius, vertėjas *Aloyzas Pranas Knabikas*.

Straipsnio priedai, skelbiami atskirai (tam skirtuose leidinio skyriuose):

1. Straipsnio santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.
2. Žinios apie autorių.

© Skelbiant ar bet koku būdu panaudojant bet kurį svetainės www.llt.lt tekstą ar jo dalį kartu su juo privaloma skelbti interneto svetainės „Lietuvos lokaliniai tyrimai. www.llt.lt“ visą nesutrumpintą pavadinimą, straipsnio autorių, straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas, pavadinimus bei straipsnio pirmojo paskelbimo serijos monografijoje ir jo paskelbimo svetainėje www.llt.lt datas (jei šios datos sutampa, skelbiama viena – paskelbimo svetainėje www.llt.lt data).